«УТВЕРЖДАЮ»
Директор Муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Средняя общеобразовательная школа № 120 с углубленным изучением отдельных предметов» Московского района г. Казани
_______ О.А.Хасанова

Обсуждена на заседании
педагогического совета школы
Протокол № 1 от «29» августа 2018г.
Введен в действие приказом
№ 180 от «29» августа 2018г.

Изменения и дополнения в основную образовательную программу начального общего образования (ООП НОО)

Нормативную правовую основу изменений и дополнений составляют следующие документы:

- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (ред. от 03.08.2018 №329-ФЗ);
- Закон Российской Федерации от 25 октября 1991 г. № 1807-1 «О языках народов Российской Федерации» (ред. от 12.03.2014 №29-ФЗ);
- Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 06.10.2009 №373 «Об утверждении и введении в действие федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования» (ред. от 31.12.2015 № 1576).

В соответствии с требованиями ФГОС НОО (приказ № 1576 от 31.12.15 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки РФ от 6.10.2009 № 373), предметная область «Родной язык и литературное чтение на родном языке» реализуется с учетом мнения родителей (законных представителей) несовершеннолетних учащихся (в части выбора родного языка). Реализуется данная область через изучение предметов «Родной язык» -2 часа в неделю и «Литературное чтение на родном языке» - 1 час в неделю.

С учетом вышеизложенного,

- из разделов 1, 2, 3 ООП НОО исключить сведения, касающиеся изучения татарского языка и литературного чтения на татарском языке;
- в разделы 1, 2, 3 ООП НОО внести следующие дополнения в части, касающиеся изучения родного языка и литературного чтения на родном языке:

1. Целевой раздел.
1.1 Пояснительная записка

Родной язык/Государственный язык республики Российской Федерации:

1) понимание статуса и значения государственного языка республики Российской Федерации, формирование мотивации к изучению государственного языка республики Российской Федерации: понимать значение государственного языка республики

Российской Федерации для межнационального общения, освоения культуры и традиций народов республики Российской Федерации; понимать необходимость овладения государственным языком республики Российской Федерации; проявлять интерес и желание к его изучению как к важнейшей духовно-нравственной ценности народа;

2) формирование первоначальных знаний о фонетике, лексике, грамматике, орфографии и пунктуации изучаемого языка, а также умений применять полученные знания в речевой деятельности: различать на слух и произносить звуки и слова изучаемого языка в соответствии с языковой нормой, без фонетических ошибок; употреблять в речи лексику, усвоенную в пределах изучаемого коммуникативно-речевого материала; группировать лексику изучаемого языка по тематическому принципу; строить небольшие по объему устные высказывания с использованием усвоенной лексики и языковых знаний; участвовать в речевом общении, используя изученные формулы речевого этикета;

3) формирование и развитие всех видов речевой деятельности на изучаемом языке:

аудирование (слушание): понимать на слух речь, звучащую из различных источников (учителя, одноклассников, телевизионных и радиопередач и др.);

говорение: воспроизводить речевые образцы, участвовать в диалогах на бытовые, учебные темы, в обсуждении прослушанных или прочитанных текстов; декламировать стихи;

чтение: читать вслух небольшие тексты, построенные на изученном языковом материале;

письмо: воспроизводить речевые образцы, списывать текст и выписывать из него слова, словосочетания, предложения в соответствии с решаемой учебной задачей; выполнять небольшие письменные работы и творческие задания.

4) усвоение элементарных сведений о языке как носителе культуры народа: составлять небольшие рассказы по заданной теме на изучаемом языке; представлять родной край как часть России на изучаемом языке в различных ситуациях общения.

Родной язык:

1) понимание роли языка как основного средства человеческого общения; осознание роли языка как одну из главных духовно-нравственных ценностей народа; понимание значения родного языка для освоения и укрепления культуры и традиций своего народа; понимание необходимости овладения родным языком; проявление познавательного интереса к родному языку и желание его изучать;

2) формирование первоначальных представлений о единстве и многообразии языкового и культурного пространства Российской Федерации, о месте родного языка среди других языков народов России: понимать, что родной край есть часть России, составлять высказывания о малой Родине, приводить примеры традиций и обычаев, объединяющих народы России; составлять небольшие рассказы о взаимосвязях языков, культур и истории народов России; осознавать роль родного языка как носителя народной культуры, средства ее познания, освоения морально-этических норм, принятых в российском обществе; понимать эстетическую ценность родного языка, стремиться к овладению выразительными средствами, свойственными родному языку;

3) освоение первоначальных знаний о родном языке как системе, о его нормах, специфике, закономерностях его функционирования: владеть основными орфоэпическими и лексическими нормами родного языка; применять на практике правила словообразования и словоизменения, построения словосочетаний и предложений (простых и сложных);

4) формирование и развитие видов речевой деятельности на родном языке (слушание (аудирование), говорение, чтение, письмо):

слушание (аудирование) и говорение: понимать на слух речь, звучащую из различных источников (учитель, одноклассники, телевизионные и радиопередачи и др.); определять

тему и главную мысль прослушанного высказывания (текста); различать на слух интонации звучащей речи (радость, удивление, грусть, сочувствие и др.); участвовать в диалогах на бытовые, учебные темы, обсуждать поставленные вопросы, прослушанные высказывания; формулировать вопросы, отвечать на вопросы в соответствии с темой диалога; применять в диалогической речи формулы речевого этикета, правила речевого поведения в различных учебных и жизненных ситуациях (понимать цель общения, проявлять желание слушать собеседников, учитывать мнение участников); решать учебные задачи с использованием активного и потенциального словарного запаса; рассказывать устно о себе (внешность, интересы, любимые занятия), о своей семье (традиции, совместные занятия); описывать предмет (название, качества, назначение); уместно употреблять в устной речи пословицы, поговорки родного народа, использовать изобразительные и выразительные средства родного языка (эпитеты, сравнения, олицетворения); составлять небольшие высказывания для публичного выступления с использованием небольших презентаций;

чтение и письмо: читать вслух небольшие тексты разного вида (фольклорный, художественный, научно-познавательный, справочный) в индивидуальном темпе, позволяющем понять содержание и смысл прочитанного; составлять план текста (с помощью и самостоятельно); пересказывать текст в соответствии с учебной задачей (подробно и кратко); списывать текст и выписывать из него слова, словосочетания, предложения в соответствии с решаемой учебной задачей; строить связные высказывания в письменной форме на различные темы; выполнять небольшие творческие задания (дополнение и распространение предложения текста/изложения).

Литературное чтение на родном языке:

1) понимание места и роли литературы на изучаемом языке в едином культурном пространстве Российской Федерации, среди литератур народов Российской Федерации, в сохранении и передаче от поколения к поколению историко-культурных, нравственных, эстетических ценностей: воспринимать художественную литературу как особый вид искусства (искусство слова); соотносить произведения словесного творчества с произведениями других видов искусств (живопись, музыка, фотография, кино); иметь первоначальные представления о взаимодействии, взаимовлиянии литератур разных народов, о роли фольклора и художественной литературы родного народа в создании культурного, морально-этического и эстетического пространства республики Российской Федерации; находить общее и особенное при сравнении художественных произведений народов Российской Федерации, народов мира;

2) освоение смыслового чтения; понимание смысла и значения элементарных понятий теории литературы: владеть техникой смыслового чтения вслух (правильным плавным чтением со скоростью, позволяющей понимать смысл прочитанного, адекватно воспринимать чтение слушателями); владеть техникой смыслового чтения про себя - понимание смысла и основного содержания прочитанного, оценка информации, контроль за полнотой восприятия и правильной интерпретацией текста; различать жанры фольклорных произведений (малые фольклорные жанры, сказки, легенды, мифы); понимать основной смысл и назначение фольклорных произведений своего народа (порадовать, поучить, использовать для игры), приводить примеры потешек, сказок, загадок, колыбельных песен и др. своего народа (других народов); сравнивать произведения фольклора в близкородственных языках (тема, главная мысль, герои); сопоставлять названия произведения с его темой (о природе, истории, детях, о добре и зле и т.д.); различать жанры небольших художественных произведений детской литературы своего народа (других народов) - стихотворение, рассказ, басня; анализировать прочитанное литературное произведение: определять тему, главную мысль, последовательность действия, средства художественной выразительности; отвечать на

вопросы по содержанию текста; находить в тексте изобразительные и выразительные средства родного языка (эпитеты, сравнения, олицетворения);

3) приобщение к восприятию и осмыслению информации, представленной в текстах; формирование читательского интереса и эстетического вкуса обучающихся: определять цели чтения различных текстов (художественных, научно-популярных, справочных); удовлетворение читательского интереса, поиск информации, расширение кругозора; использовать разные виды чтения (ознакомительное, изучающее, выборочное, поисковое) для решения учебных и практических задач; ставить вопросы к тексту, составлять план для его пересказа, для написания изложений; проявлять интерес к самостоятельному чтению, формулировать свои читательские ожидания, ориентируясь на имя автора, жанр произведения, иллюстрации к книге; читать произведения фольклора по ролям, участвовать в их драматизации; участвовать в дискуссиях со сверстниками на литературные темы, приводить доказательства своей точки зрения; выполнять творческие работы на фольклорном материале (продолжение сказки, сочинение загадки, пересказ с изменением действующего лица).

1.2 Планируемые результаты освоения обучающимися основной образовательной программы

Изучение предметной области «Родной язык и литературное чтение на родном языке» должно обеспечивать:

- воспитание ценностного отношения к родному языку и литературе на родном языке как хранителю культуры, включение в культурно-языковое поле своего народа;
- приобщение к литературному наследию своего народа;
- формирование причастности к свершениям и традициям своего народа;
- осознание исторической преемственности поколений, своей ответственности за сохранение культуры народа;
- обогащение активного и потенциального словарного запаса, развитие у обучающихся культуры владения родным языком во всей полноте его функциональных возможностей в соответствии с нормами устной и письменной речи, правилами речевого этикета;
- получение знаний о родном языке как системе и как развивающемся явлении, о его уровнях и единицах, о закономерностях его функционирования, освоение базовых понятий лингвистики, формирование аналитических умений в отношении языковых единиц и текстов разных функционально-смысловых типов и жанров.

Предметные результаты изучения учебного предмета «Родной (русский) язык» на уровне начального общего образования должны быть ориентированы на применение знаний, умений и навыков в учебных ситуациях и реальных жизненных условиях.

Ученик научится

- приводить примеры задач общения и речевых ролей;
- отличать подготовленную и неподготовленную речь;
- знать особенности неподготовленной речи;
- осознавать важность соблюдения норм (орфоэпических, лексических, грамматических) для успешного общения;
- знать особенности этикетных жанров комплимента, поздравления;
- реализовывать жанры комплимента, поздравления с учѐтом коммуникативной ситуации;
- знать особенности диалога и монолога;
- анализировать абзацные отступы, шрифтовые и цветовые выделения в учебных текстах;
- использовать различные выделения в продуцируемых письменных текстах;

- знать основные способы правки текста (замена слов, словосочетаний, предложений; исключение ненужного, вставка и т.д.);
- пользоваться основными способами правки текста;
- создавать по аналогии собственный текст в жанре сказки и загадки;
- восстанавливать текст, дополняя его начало или окончание, или пополняя его событиями;
- составлять устный рассказ по репродукциям картин художников и/или на основе личного опыта;
- составлять устный рассказ на основе прочитанных произведений с учетом коммуникативной задачи (для разных адресатов).

Ученик получит возможность научиться
- называть свои речевые роли в разных ситуациях общения;
- приводить примеры успешного общения в жизни людей и в литературных произведениях устанавливать ассоциации с жизненным опытом, с впечатлениями от восприятия других видов искусства;
- составлять по аналогии устные рассказы (повествование, рассуждение, описание).
- различать подготовленную и неподготовленную речь;
- называть приѐмы подготовки устного высказывания;
- приводить примеры ситуаций, когда следует говорить подробно, а когда – кратко; оценивать похвалу с точки зрения еѐ правдивости и отобранных средств выражения определять позиции героев художественного текста, позицию автора художественного текста.;
- выразить похвалу и ответить на неѐ в соответствии с коммуникативной ситуацией;
- называть задачи слушания;
- формулировать свою задачу как слушателя в конкретной ситуации;
- демонстрировать уместное использование сигналов внимательного слушателя;
- анализировать роль различных выделений в учебных текстах
- вести рассказ (или повествование) на основе сюжета известного литературного произведения, дополняя и/или изменяя его содержание, например, рассказывать известное литературное произведение от имени одного из действующих лиц или неодушевленного предмета;
- писать сочинения по поводу прочитанного в виде читательских аннотации или отзыва;
- создавать серии иллюстраций с короткими текстами по содержанию прочитанного (прослушанного) произведения;
- создавать проекты в виде книжек-самоделок, презентаций с аудиовизуальной поддержкой и пояснениями;
- работать в группе, создавая сценарии и инсценируя прочитанное (прослушанное, созданное самостоятельно) художественное произведение, в том числе и в виде мультимедийного продукта (мультфильма).

Метапредметные результаты
Регулятивные
- формулировать тему урока после предварительного обсуждения;
- определять степень успешности выполнения своей работы и работы всех, исходя из имеющихся критериев;
- критически осмысливать свой опыт общения, выявлять причины удач и неудач при взаимодействии;
- осознавать разнообразие текстов (жанров), продуцируемых людьми для решения коммуникативных задач;
- учиться подчинять своѐ высказывание задаче взаимодействия.

Познавательные

- находить нужную информацию, используя словари, помещѐнные в учебнике (толковый, синонимический, фразеологический);
- выделять существенную информацию из текстов разных видов;
- сравнивать произведения и их героев, классифицировать произведения по заданным критериям;
- устанавливать причинно-следственные связи между поступками героев произведений;
- устанавливать аналогии.
- осуществлять поиск необходимой информации, используя учебные пособия, фонды библиотек и Интернет;
- сравнивать и классифицировать жизненные явления, типы литературных произведений.

Личностные результаты.

- У учащихся будут сформированы умения:
- оценивать свою вежливость;
- определять степень вежливости при общении людей (вежливо – невежливо – грубо);
- осознавать важность соблюдения правил речевого этикета для успешного общения, установления добрых, уважительных взаимоотношений;
- осознавать свою ответственность за произнесѐнное или написанное слово;
- понимать необходимость добрых дел, подтверждающих добрые слова.

Описание ценностных ориентиров содержания учебного предмета

Одним из результатов обучения родному языку является решение задач воспитания – осмысление и интериоризация (присвоение) младшими школьниками системы ценностей.

Ценность жизни и человека – осознание ответственности за себя и других людей, своего и их душевного и физического здоровья; ответственность за сохранение природы как среды обитания.

Ценность общения – понимание важности общения как значимой составляющей жизни общества, как одного из основополагающих элементов культуры.

Ценность добра и истины – осознание себя как части мира, в котором люди соединены бесчисленными связями, основывается на признании постулатов нравственной жизни, выраженных в заповедях мировых религий и некоторыми атеистами (например, поступай так, как ты бы хотел, чтобы поступали с тобой; не говори неправды; будь милосерден и т.д.).

Ценность семьи – понимание важности семьи в жизни человека, взаимопонимание и взаимопомощь своим родным; осознание своих корней; уважительное отношение к старшим, их опыту, нравственным идеалам.

Ценность труда и творчества – признание труда как необходимой составляющей жизни человека, творчества как вершины, которая доступна любому человеку в своей области.

Ценность социальной солидарности – обладание чувствами справедливости, милосердия, чести, достоинства по отношению к себе и к другим людям.

Ценность гражданственности и патриотизма – осознание себя как члена общества; желание служить Родине, своему народу; любовь к природе своего края и страны, восхищение культурным наследием предшествующих поколений.

Личностные, метапредметные и предметные результаты освоения учебного предмета

Эти результаты в обобщенном виде можно охарактеризовать с точки зрения достижения установленных стандартом требований к результатам обучения учащихся:

- на уровне личностных результатов – «овладение начальными навыками адаптации в динамично развивающемся мире», «развитие самостоятельности и личной ответственности за свои поступки, в том числе в информационной деятельности, на

основе представлений о нравственных нормах, социальной справедливости и свободе»; «развитие этических чувств, доброжелательности и эмоционально-нравственной отзывчивости, понимания и сопереживания чувствам других людей» и т.д.;

● на уровне метапредметных результатов – «овладение навыками смыслового чтения текстов различных стилей и жанров в соответствии с целями и задачами; осознанно строить речевое высказывание в соответствии с задачами коммуникации и составлять тексты в устной и письменной формах»; «овладение логическими действиями сравнения, анализа, обобщения, классификации по родовидовым признакам, построения рассуждений»; «готовность слушать собеседника и вести диалог, готовность признавать возможность существования различных точек зрения и права каждого иметь свою; излагать своѐ мнение и аргументировать свою точку зрения и оценку событий»; готовить своѐ выступление и выступать с аудио-видео- и графическим сопровождением; соблюдать нормы информационной избирательности, этики и этикета»; опираться на «использование знаково-символических средств представления информации для решения учебных и практических задач» и т.д.;

● на уровне результатов в предметной области «Родной язык и литературное чтение на родном языке» – «овладение первоначальными представлениями о нормах русского и родного литературного языка (орфоэпических, лексических, грамматических) и правилах речевого этикета; умение ориентироваться в целях, задачах, средствах и условиях общения, выбирать адекватные языковые средства для успешного решения коммуникативных задач» и т.д.

Таким образом, родной язык как предмет филологического цикла, помогает решению задач, которые ставятся новым стандартом при обучении русскому языку и литературному чтению.

Планируемые результаты изучения родного (татарского) языка и литературного чтения на родном (татарском) языке.

Родной (татарский) язык
(татар төркемнәре).

Рус мәктәпләрендә укучы татар балаларына татар теле укыту үз алдына түбәндәге максат һәм бурычларны куя:

а) укучыларда ана телен өйрәнү белән кызыксыну, аңа омтылыш уяту, үз милләтеңә һәм аның теленә мәхәббәт хисләре тәрбияләү;

ә) балаларда татар теленең барлык бүлекләре буенча мәгълүматлылык (компетенция) булдыру;

б) укучыларны өйрәнгән тел материалын урынлы файдаланып, татар телендә аралашырга өйрәтү;

в) телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләре булдыру;

г) укучыларда татар мәдәниятенә караган мәгълүматлылыкны үстерү.

Программа башлангыч сыйныфларны тәмамлаучының шәхси сыйфатларын күзалларга ярдәм итә:

– укучы үз халкын, туган ягын һәм туган илен ярата;

– гаиләдәге һәм җәмгыятьтәге кыйммәтләрне хөрмәт итә, аларны кабул итә;

– тирә-якны актив рәвештә танып белергә омтыла;

– белем алу өчен кирәкле һәм файдалы булган эш формаларын үзләштерә;

– гаилә һәм җәмгыять алдындагы бурычларын аңлый, үзенең кылган гамәлләре өчен җавап бирергә сәләтле булуын күрсәтә;

– тирә-яктагыларга игътибарлы һәм ихтирамлы, аларны тыңлый һәм аларга үз фикерен яки мөнәсәбәтен белдерә ала;

– үзенең һәм тирә-юньдәгеләрнең сәламәт яшәү рәвеше кагыйдәләрен үтәвенә булышлык итә.

Программа буенча укучыларның башлангыч сыйныфларда алган белемнәренә түбәндәге таләпләр куела. Укучы:

– шәхес буларак, белемен үстерергә әзер, укуга һәм тирә-якны танып белүгә сәләтле, гражданлык позициясен күрсәтердәй шәхси сыйфатларга ия;
– үзе өйрәнгән предмет – татар теленнән яңа белем һәм күнекмәләр алып, дөньяны фәнни яктан күзаллый белә;
– Россия һәм Татарстан гражданины буларак, үз иле һәм халкы белән горурлану хисләренә ия;
– төрле халыкларга, аларның тарихына һәм мәдәниятенә карата хөрмәт һәм ихтирам хисләренә ия;
– бик тиз үзгәрүчән тирәлеккә яраклаша белүгә сәләтле;
– рухи-әхлакый сыйфатларга ия булган хәлдә, үзенең һәм иптәшләренең бәхәсле хәлләрдән чыга белү күнекмәләренә ия булуын күрсәтергә сәләтле;
– тыныч һәм сәламәт яшәү рәвешенә йөз тотып, иҗади эш белән кызыксына, матди һәм рухи кыйммәтләргә сакчыл карый белә.

Программаны үзләштерүдән көтелгән нәтиҗәләр

Рус мәктәбендә укучы татар балаларына татар теле укыту түбәндәге нәтиҗәләргә китерә:

– Россия Федерациясе һәм аның төрле регионнарының тел һәм мәдәният ягыннан бердәм һәм күп төрле булуы турында башлангыч мәгълүмат бирелә;
– укучылар телнең милли мәдәниятә каравын, аның төп аралашу чарасы булуын аңлый;
– әдәби нормаларга туры килгән телдән һәм язма сөйләмгә ия булган кешегә уңай мөнәсәбәт тәрбияләнә, аның культуралы шәхес булуы аңлатыла;
– татар теленең орфоэпик, лексик, грамматик нормалары һәм сөйләм әдәбе турында башлангыч мәгълүмат бирелә, аралашу өчен кирәкле тел материалын сайлап кулланырга өйрәтә;
– татар теле буенча алган белемнәрне укучы танып-белү һәм аралашу өчен тиешенчә куллана белә.

Программаны үзләштерү нәтиҗәсендә, укучылар түбәндәгеләрне өйрәнә:

– Россия Федерациясендәге телләр һәм мәдәниятләрнең күп төрле булуы турында башлангыч мәгълүмат ала, телнең милли үзаңны белдерүгә нигез булуын күзаллый;
– телнең милли мәдәни күренеш һәм аралашу чарасы булуына төшенә, рус теленең Россия Федерациясендә дәүләт теле буларак тоткан урынын һәм аның төрле милләтләр арасында аралашу чарасы булуын аңлый;
– укучыларда телдән һәм язма сөйләмне дөрес итеп төзүгә уңай караш тәрбияләнә, алар аны шәхеснең тәрбияле булу билгесе итеп кабул итә;
– туган телдә (татар телендә) башлангыч орфоэпик, лексик һәм грамматик төшенчәләрне, сөйләм әдәбе кагыйдәләрен үзләштерә, аралашуның максат һәм бурычларыннан чыгып, тиешле тел берәмлекләреннән урынлы итеп файдалана белә;
– аралашу вакытында өйрәнелгән тел берәмлекләрен танып-белү һәм гамәли максатлардан чыгып файдалана.

Рус һәм татар телләрен өйрәнү нәтиҗәсендә, башлангыч сыйныф укучылары телнең аралашу чарасы булуына төшенәләр, аны милли мәдәни күренеш буларак кабул итәләр. Тел өйрәнү укучы өчен белем алуның төп нигезе, аны уйларга һәм күзалларга өйрәтүдә, иҗади мөмкинлекләрен үстерүдә төп чараларның берсе булып тора. Шул ук вакытта, укучылар телдән һәм язма формада аралашу өчен, төрле мәгълүмати чараларның мөмкинлекләреннән киңрәк файдалана белергә дә өйрәнәләр. Башлангыч сыйныфларны тәмамлаганда, укучылар телдән һәм язма сөйләмнең дөреслеге кешенең гомуми культурасы дәрәҗәсен билгеләвен дә аңлыйлар. Алар туган телдәге башлангыч орфоэпик, лексик һәм грамматик төшенчәләрне, сөйләм әдәбе кагыйдәләрен үзләштерәләр.

Башлангыч мәктәп чоры ахырына укучылар хатасыз яза белүне гомуми үсеш дәрәҗәсенең күрсәткече буларак кабул итә; орфографик кагыйдәләрне, тыныш билгеләрен урынлы куллана белү җөмлә төзегәндә һәм бирелгән җөмләләрне тикшергәндә кирәк булуына ышана; тел белеме бүлекләре – фонетика, графика, лексикология, сүз төзелеше, морфология һәм синтаксис буенча башлангыч мәгълүмат ала, тиешле күләмдә тел берәмлеге буларак аваз, хәреф, сүзнең мәгънәле кисәкләре, сүз төркемнәре, җөмлә кисәкләре, гади җөмләләрне табарга, аларга характеристика бирергә һәм чагыштырырга өйрәнә, бу исә үз чиратында укучыга алга таба катлаулырак төшенчәләр белән эш итәргә таяныч була. Нәтиҗәдә укучыда танып-белү эшчәнлегенә кызыксыну барлыкка килә, һәм ул алдагы сыйныфларда татар теле буенча алачак белемнең нигезен тәшкил итә.

Тел системасы

«Фонетика, орфография һәм графика» бүлегендә башлангыч сыйныфларда укучылар:
– аваз һәм хәрефләрне аерырга өйрәнә;
– татар телендәге авазларга характеристика бирә белә: сузык авазларның калын һәм нечкә, тартык авазларның яңгырау һәм саңгырау булуы, аларга бәйле төп фонетик законнар (сингармонизм, ирен гармониясе);
– татар алфавитын, андагы хәрефләрнең урнашу тәртибен белә, сүзләрне алфавит тәртибендә урнаштыру һәм кирәкле мәгълүматны эзләп табу өчен, алфавиттан файдаланырга өйрәнә.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– сүзләргә фонетик-график (аваз-хәреф) анализы ясый, дәреслектәге үрнәк буенча сүзләрне мөстәкыйль рәвештә тикшерә һәм аның дөреслеген дәлилли;
– дәреслектә бирелгән материал күләмендә укучы үзенең һәм әңгәмәдәше сөйләмендә татар әдәби теле нормаларын саклый;
– сүзне дөрес әйтү-әйтмәве яки сүз басымын дөрес кую-куймавы хакында икеләнгән очракта, укучы үз җавабының дөреслеген дәреслектәге сүзлекчәдән карап яки укытучыдан мөстәкыйль рәвештә сорап белә ала.
«Сүз төзелеше (морфемика)» бүлегендә укучы түбәндәгеләрне өйрәнә:
– сүзләрнең тамырын билгели;
– төрле сүз төркемнәрен ясаучы кушымчаларны таба һәм күрсәтә;
– тамырдаш сүзләрне сүз формаларыннан аера белә.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– мәгънәле кисәкләренең чикләре ачык күренеп торган сүзләрнең төзелешен дәреслектә бирелгән күләмдә тикшерә (тартымын, булса, ясагыч кушымчаларын, нигезен билгели);
– сүзнең дөрес тикшерелүен бәяли белә.
«Лексикология» бүлегендә укучылар түбәндәгеләрне үзләштерә:
– мәгънәсе ачыкланырга тиешле сүзләрне таба белә;
– тексттагы (җөмләдәге) сүзнең мәгънәсен ачыклый белә яки аны аңлатмалы сүзлек ярдәмендә аера.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– текстта (җөмләдә) кабатлаулар булмасын өчен, аерым сүзләрнең синонимнарын таба;
– предмет, күренеш һәм төшенчәләргә чагыштырма характеристика бирү өчен, антонимнар таба;
– текстта (җөмләдә) сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәсен аера белә;
– текстта (җөмләдә) сүзләрнең урынлы кулланылу-кулланылмавын аера белә;
– аралашканда кулланыр өчен, кирәкле сүзләрне дөрес сайлый.
«Морфология» бүлегендә укучы түбәндәгеләрне өйрәнә:

– исемнәрнең мәгънәсен, сорауларын, грамматик билгеләрен (берлек һәм күплек сан формаларын, килеш һәм тартым белән төрләнүен) үзләштерә;
– сыйфатларның мәгънәсен, сорауларын, дәрәҗә формаларын өйрәнә;
– микъдар һәм тәртип саннарының мәгънәсен, сорауларын өйрәнә;
– фигыльләрнең мәгънәсен, сорауларын, барлык-юклык, хәзерге, үткән, киләчәк заманнар, зат-сан формаларын билгели.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– зат алмашлыклары, кайбер рәвешләр, бәйлекләр турында мәгълүмат ала;
– өйрәнелгән сүз төркемнәренә дәреслектә бирелгән материал күләмендә морфологик анализ ясый, аның дөреслеген бәяли;
– тәкъдим ителгән тексттан (җөмләдән) өйрәнелгән сүз төркемнәрен таба.
«Синтаксис» бүлеге түбәндәгеләрне күз алдында тота:
– укучы сүз, сүзтезмә һәм җөмләләрне бер-берсеннән аерырга өйрәнә;
– сораулар куеп, сүзтезмәдәге һәм җөмләдәге сүзләр арасындагы мәгънә бәйләнешен ачыклый;
– җөмләләрнең әйтү максаты буенча төрләрен (хикәя, боеру, тойгылы, сорау) билгели;
– җөмләдәге тойгылы һәм тойгысыз интонацияне аера;
– җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен таба;
– тиңдәш кисәкле җөмләләрне аера.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– аергыч, тәмамлык һәм хәлләрне аера;
– гади җөмләләргә дәреслектә бирелгән материал күләмендә синтаксик анализ ясый (җөмлә кисәкләрен билгели), тикшерүнең дөреслеген бәяли;
– гади һәм кушма җөмләләрне аера.
«Орфография һәм пунктуация» бүлегендә укучы:
– дөрес язу кагыйдәләрен өйрәнелгән күләмдә куллана;
– сүзнең дөрес язылышын орфографик сүзлектән карап билгели;
– 80–90 сүзле текстны хатасыз итеп күчереп яза;
– өйрәнелгән кагыйдәләргә туры килгән 75–80 сүзле текстны диктант итеп яза;
– үзе язган яки бирелгән тексттагы орфографик һәм пунктуацион хаталарны таба һәм төзәтә.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– орфографик хата җибәрү ихтималы булган урынны белә;
– тиешле орфограммага туры килгән мисалларны сайлый;
– текст төзегәндә, аны орфографик һәм пунктуацион хаталар җибәрмәслек итеп үзгәртә ала;
– хаталарны төзәткәндә, аларның сәбәпләрен аңлый, алга таба хата җибәрмәү юлларын ачыклый.
«Сөйләм үстерү» бүлегендә укучы:
– дәрестә, мәктәптә, тормыш-көнкүрештә, төрле яшьтәге таныш яки таныш булмаган кешеләр белән телдән аралашканда, тел берәмлекләрен урынлы файдалана;
– көндәлек тормышта сөйләм әдәбен һәм телдән аралашу нормаларын саклый (әңгәмәдәшен тыңлый белә, дөрес җавап бирә, сөйләшүне дәвам итә ала);
– сөйләм вакытында үз фикерен яклый һәм аның дөреслеген дәлилли белә;
– текстка исем бирә;
– текст буенча план төзи;
– хат, открытка яки записка кебек зур булмаган текстлар яза.
Укучыга түбәндәгеләрне үзләштерү мөмкинлеге бирелә:
– текстның эчтәлеген башка зат (үтәүче) исеменнән сөйли;
– аерым темага караган сурәтләү, хикәяләү характерындагы хикәяне телдән төзи;

– жөмләдәге урыннары алышынган сүзләрне дөресли, сүз тәртибен мәгънәсенә карап үзгәртә;
– сөйләм әдәбе сакланмаган текстларны төзәтә;
– изложение һәм сочинение язуның өйрәнелгән тәртибен саклый; язган изложение тексты белән төп вариантны чагыштыра, сочинение язганда, алга куелган максат һәм бурычларның үтәлешен билгели;
– интерактив формада аралашканда (СМС-хәбәрләр, электрон почта, Интернет), сөйләм әдәбе кагыйдәләрен үти һ.б.

Литературное чтение на родном (татарском) языке (татар төркемнәре).

Әдәби уку – башлангыч мәктәптә төп гуманитар предметларның берсе, чөнки укучы әдәби уку ярдәмендә башка предметларны да үзләштерү мөмкинлегенә ия була. Бу фән аша кече яшьтәге мәктәп баласына һәрьяклы белем бирелә. Укучының аңы дөньяны дөрес күзаллый алырлык уяу була. Бары тик югары аң тәрбияләп кенә әйләнә-тирәне дөрес аңларга өйрәтергә мөмкин.

Башлангыч мәктәптә әдәбият дәресләренең төп максаты: 4 ел уку дәверендә балада дөрес һәм йөгерек уку күнекмәләре булдыру, халык авыз иҗаты, язучы һәм шагыйрьләр әсәрләре белән якыннан таныштыру, чәчмә һәм шигъри әсәрләрне укып, эстетик ләззәт алырга өйрәтү. Әдәби уку дәресләренең төп бурычы – укучыларда йөгерек, аңлы, сәнгатьле уку күнекмәләре булдыру, текст һәм китап белән эшләү осталыгы тәрбияләү.

Укытуның планлаштырылган нәтиҗәләре

Башлангыч гомуми белем бирү мәктәбендә «Әдәби уку» предметын өйрәтү аша укучыларда татар әдәбиятының күп мәдәниятле дөньядагы роле һәм әһәмияте турында беренчел күзаллау формалаша. Аларда татар мәдәниятенә һәм әдәбиятына ихтирам хисе тәрбияләнә, ватанпәрвәрлек хисе уяна, татар дөньясын тирәнрәк аңларга мөмкинлек бирелә. Рус мәктәпләренең башлангыч сыйныфларында укучы татар балалары өчен төзелгән әдәби уку программасы түбәндәге максат һәм бурычларны үз эченә ала:

- укучыда татарча укуга кызыксыну, омтылыш уяту;
- әдәби уку тәҗрибәсе булдыру;
- үз милләтең белән горурлану, татар теленә мәхәббәт хисләре тәрбияләү;
- татар әдипләренең иң яхшы әдәби әсәрләре белән танышу;
- әдәби әсәрләрне дөрес һәм йөгерек, аңлап, сәнгатьле уку күнекмәләре булдыру, уку тизлеге нормаларына сыешу;
- татар халык авыз иҗаты әсәрләрен белү, мәкаль һәм әйтемнәрне урынлы куллана белү;
- текстны аңларга, аңлаганны тыңлаучыга җиткерергә, дөрес һәм матур итеп укырга, укыганның эчтәлеген сөйләргә, тема буенча әңгәмә кора белергә, аралашканда тел чараларын урынлы файдалана белергә өйрәтү;
- әсәрнең темасын һәм төп геройның характерын, эш-гамәлләрен, әсәрдәге вакыйгаларга, геройларга карата үз фикерләрен белдерергә өйрәтү;
- халык экиятләрен һәм фольклор жанрларын, автор экиятләрен, хикәя, шигырь, мәзәкләрне һ.б. әдәби жанр буларак кабул итәргә күнектерү;
- төрле милләт вәкилләре арасында дуслык хисе тәрбияләү.

Башлангыч сыйныфны тәмамлаганда «Әдәби уку» предметын өйрәтүнең **гомуми нәтиҗәләре**:
– катлаулы булмаган монолог төзи белү;
– геройлар һәм вакыйгаларга характеристика бирү;
– укылган әсәрнең эчтәлеген план буенча ачу;

– шигъри әсәрләрне сәнгатьле укый белү;
– иптәшләре алдында кыска чыгышлар ясау;
– дәреслек һәм фәнни-популяр әдәбият белән эшләргә күнегү;
– алган белемнәрне практикада куллана белү;
– укытучы ярдәмендә персонажларга бәя бирә белү;
– төркемнәрдә үз фикерләрен дәлилли белү.

Сөйләм һәм уку хезмәте төрләренә таләпләр

Тыңлау (аудирование)

Ишеткән сөйләмне кабул итү (әңгәмәдәшеңнең фикерләрен, төрле текстларны укыганда тыңлый белү). Сөйләм барышында әйтелгән фикерне аңлау, ишеткән әсәрнең эчтәлеге буенча сорауларга җавап бирү, вакыйгаларның эзлеклелеген билгеләү, рус әдәбияты әсәрләре белән чагыштырып карау.

Уку. Кычкырып уку

Татар теленең үзенчәлекле авазларын дөрес әйтә белү. Иҗекләп укудан әкренләп йөгерек, аңлап, сүзләп укуга күчү.

Уку тизлеген даими арттырып бару. Аны текстның мәгънәсен тиешле югарылыкта аңларлык дәрәҗәгә җиткерү. Укыганда орфоэпик һәм интонацион нормаларны саклау. Җөмләләрне укыганда тыныш билгеләрен интонация белән аеру.

Эчтән уку

Яшь үзенчәлекләренә туры килгән күләмдәге һәм жанрдагы әсәрләрне эчтән укыганда мәгънәсен аңлап җиткерү. Тексттан тиешле мәгълүматны таба белү.

Төрле стильдәге текстлар белән эш

Төрле стильдәге – әдәби, дәреслек, фәнни-популяр текстлар турында гомуми күзаллау булдыру, аларны чагыштыра белү. Фольклор текстының үзенчәлекләрен табу. Текстны төрле җөмләләр тезмәсеннән гамәли аеру. Әсәрнең исеменә һәм бизәлешенә карап, эчтәлеге турында белә алу.

Укытучы ярдәмендә текстның темасын, төп фикерен, төзелешен ачыклау; текстны мәгънәле кисәкләргә бүлү, аларны исемләү. Төрле мәгълүмат белән эшли алу. Текст буенча сорауларга җавап бирү, иптәшеңнең чыгышын тыңлау, әңгәмә вакытында, текстны кулланып, җавапларны тулыландыруда катнашу.

Библиографик культура

Сәнгатьнең бер төре буларак китап. Китап – кирәкле белемнәрнең чишмәсе. Әдәби уку китабы, әдәби әсәр, белешмәлекләр. Китап элементлары: эчтәлеге яки бүлекләр исемлеге, титул бите, аннотация, иллюстрацияләр. Китап типларын ачыклау: әсәр, җыентык, сайланма әсәр, вакытлы матбугат, белешмәлекләр (сүзлек, энциклопедия).

Бирелгән исемлек, картотека буенча китап сайлый белү. Алфавит каталогыннан файдалану. Яшь үзенчәлекләренә туры килгән сүзлек һәм белешмә материалларны мөстәкыйль куллана белү.

Әдәби әсәр тексты белән эш

Әсәрнең исемен аның эчтәлегенә мөнәсәбәтле рәвештә аңлау. Укытучы ярдәмендә әдәби әсәрнең сәнгати үзенчәлекләрен билгеләү. Халык авыз иҗаты әсәрләренең гомумкешелек әхлак кагыйдәләрен һәм кешеләрнең үзара мөнәсәбәтләрен күрсәтүен ачыклау. Әсәр геройларының эш-гамәлләренә әхлак кагыйдәләре нормаларыннан чыгып бәя бирү. Туган ил, Ватан төшенчәсен аңлау, Россия халыклары мисалында әдәбиятта төрле милләт халыкларының туган илгә мәхәббәте турында күзаллау булдыру. Төрле халыкларның фольклорында тема, идея, геройларның охшашлыгы. Телнең сурәтләү чараларын кулланып, мөстәкыйль рәвештә текстны күз алдына китерү: укытучы сораулары буенча эпизодларны бер-бер артлы искә төшерү, иллюстрацияләр буенча сөйләү, эчтәлеген сөйләү.

Әсәр героена характеристика бирү. Әсәрдән геройны һәм вакыйгаларны характерлаган сүзләрне табу. Укытучы ярдәмендә катнашучыларның эш-гамәлләренең мотивларын билгеләү, аларны анализлау, чагыштыру. Геройларның эш-гамәлләрен капма-каршылыгы яки охшашлыгы буенча чагыштыру.
Әсәр героеның портретын, характерын аның эш-гамәлләре һәм сөйләме аша ачып бирү.
Әдәби әсәрнең эчтәлеген сөйләүнең төрләрен – тулы, сайлап, кыскача (төп фикерне әйтү) үзләштерү.
Текстның эчтәлеген тулысынча сөйләү: бирелгән өзектәге төп фикерне ачыклау, кирәкле сүзләрне билгеләү, исем кушу, эпизодның эчтәлеген тулысынча сөйләү, һәр өлешнең һәм текстның төп фикерен билгеләү, һәр өлешкә һәм тулаем текстка исем кушу, укытучы ярдәмендә план төзү.
Бирелгән өзекнең эчтәлеген сайлап сөйләү: геройга характеристика бирү (кирәкле сүзләрне тексттан сайлап алу), вакыйга барган урынны сурәтләү (урынны сурәтләгән сүзләр, сүзтезмәләрне тексттан алып).
Төрле әсәрдәге охшаш ситуацияләрне, геройларны табу, чагыштыру, тәрҗемә итү.
Уку материалы белән эш
Әсәрнең исемен аның эчтәлегенә бәйле рәвештә аңлату. Уку, фәнни-популяр текстларның үзенчәлекләрен ачыклый белү. Мәсәл, санамыш, әкият, тизәйткеч, үртәвеч, такмаза, мәзәк, табышмак, бишек җырларының гомуми үзенчәлекләрен аңлау. Текстның төп фикерен, микротемаларны, төп һәм терәк сүзләрне табу. Эчтәлекне тулысынча һәм кыскача сөйләү (төп фикерне ачыклау).
Сөйләм (аралашу культурасы)
Сөйләм төре буларак диалог. Диалогик сөйләмнең үзенчәлекләре: сорауны аңлау, аларга җавап бирү; текст буенча сораулар куя белү. Әңгәмәдәшеңне бүлдермичә тыңлый һәм, әдәпле итеп, тикшерелә торган мәсьәлә буенча үз фикереңне әйтү. Текстка һәм шәхси тәҗрибәгә нигезләнеп, текст турында үз фикереңне әйтү. Дәрестән тыш аралашу вакытында сөйләм әдәбе нормаларыннан тайпылмау. Фольклор әсәрләре нигезендә милли этикет үзенчәлекләре белән таныштыру. Сүзлек эше (туры, күчерелмә, күпмәгънәле сүзләрне аерып карау, сүзлек дәфтәрләренә язу), укучыларның сүзлек байлыгын максатчан тулыландыру.
Сөйләм төре буларак монолог. Автор текстына таянып, тәкъдим ителгән яки укытучы әйткән тема буенча зур булмаган текст (монолог) төзү. Сөйләмдә текстның төп фикерен чагылдыру. Текстның эчтәлеген төгәл сөйләп бирү. Чыгышыңны дөрес планлаштыра алу. Монологик сөйләмнең үзенчәлекләрен искә алып, синоним, антоним, чагыштыруларны урынлы куллану.
Укылган әсәрнең дәвамы буларак, телдән сочинение, рәсем яки бирелгән тема буенча кечкенә хикәя төзү.
Балалар китабы белән эш
Россиядә яшәүче төрле милләт халыкларының авыз иҗаты әсәрләре. XIX–XX гасырда яшәгән классик язучыларның (шул исәптән балалар язучыларының да) әсәрләрен өйрәнү. Чит ил һәм хәзерге көн язучыларының кече яшьтәге мәктәп баласы аңлый алырлык әсәрләрен бирү.
Төрле китаплар (тарихи, маҗаралы, фантастик, фәнни-популяр басмалар, белешмәлекләр, энциклопедияләр) һәм балалар вакытлы матбугаты белән танышу. Юмористик әсәрләр.
Балаларга тәкъдим ителә торган төп темалар: төрле халыкларның авыз иҗаты, Туган ил, табигать, балалар, җәнлекләр, яхшылык һәм яманлык.
Әдәби әсәрләрне гамәли үзләштерү
Укытучы ярдәмендә әдәби тексттан сәнгатьлелек чараларын: синоним, антоним, эпитет, чагыштыру, метафора, гиперболаларны табу һәм аларның әһәмиятен билгеләү.
Чәчмә һәм тезмә сөйләмне тану, аеру; тезмә сөйләмнең үзенчәлекләрен (ритм, рифма) билгеләү.

Фольклор һәм автор әсәрләрен аеру. Әсәрләрнең жанр төрлелеге. Фольклор формасы буларак бишек җыры, үртәвечләр, мәкальләр, әйтемнәр, табышмаклар; аларны тану, аеру, төп фикерен билгеләү. Әкиятләр (хайваннар турында, тормыш-көнкүреш, тылсымлы) белән танышу. Әкиятләрнең әдәби үзенчәлеге, тел байлыгы, төзелеше. Автор әкиятләре.
Хикәя, шигырь, мәсәл жанрлары турында гомуми күзаллаулар, төзелеш үзенчәлекләре, сәнгатьлелек чаралары.
«Әдәби уку» программасы укучы эшчәнлегенә бәйле эш төрләрен барлый. Дәресләрдә сәнгатьле уку, текстның эчтәлеген сөйләү, әзер темага телдән яки язмача текст әзерләү, иллюстрацияләр белән эшләү, рольләргә бүлеп уку, уен кебек эш төрләре күз алдында тотыла.
Кече яшьтәге мәктәп баласы өчен әдәби уку программасы укучыларда сөйләм теле үстерү, уку, ишеткәнне сөйли белү, диалог төзү, сөйләм әдәбен саклау, укылган әсәр буенча фикер алышуда катнаша алу мөмкинлеге тудыра, әдәби китап укуга ихтыяҗ тәрбияли. Бала укылган текстка карата үз мөнәсәбәтен белдерергә һәм башкалар фикерен тыңлый белергә дә өйрәнә.

Укучыларның белеменә, эш осталыгына һәм күнекмәләренә таләпләр

Укучы белергә тиеш:

● шигырьләрне сәнгатьле итеп уку;
● әсәрнең мәгънәви кисәкләре арасындагы бәйләнешләрне ачыклау, төп фикерне билгеләү һәм аны үз сүзләре белән әйтеп бирү;
● кыска күләмле әсәрләрнең эчтәлеген сөйләү;
● тылсымлы һәм хайваннар турындагы әкиятләрне аера белү;
● әсәрдәге төп геройга мөнәсәбәт белдерү;
● укылган әсәрдән чагыштыру, җанландыру, контрастны таба белү;
● 2–3 татар классигының исемен;
● 2–3 хәзерге заман язучысы яки шагыйренең исемен, язган әсәрләрен һәм аларның эчтәлеген;
● үзенә иң ошаган авторның берничә әсәрен;
● китапның төрле элементларына карап эчтәлеген билгеләү;
● сүзлекләрдән кирәкле мәгълүматны табу;
● әсәрләрнең геройларына характеристика бирү, чагыштырулар;
● авторның үз героена мөнәсәбәтен билгеләү;
● яраткан әдәби герое турында сөйли белү;
● дәреслектә дөрес ориентлашу, китап элементларын төгәл билгеләү, авторын, исемен, эчтәлек язылган битне табу, иллюстрацияләр белән эшли белү;
● тематик, монографик әсәрләр җыентыклары төзи белү;
● төрле авторларның 6–8 әсәрен яттан белү;
● мөстәкыйль рәвештә китаплар сайлый белү, китап элементлары буенча аның эчтәлеген ачыклау;
● сүзлекләр белән мөстәкыйль эшләү;
● аңлап, йөгерек уку күнекмәләре булдыру;
● текстның темасын, төп фикерен табу, текстны мәгънәви кисәкләргә бүлү, текстның планын төзү, тулы һәм кыскача эчтәлекне бирә белү;
● фольклор әсәрләрен тану, автор әсәрләре белән уртаклыгын, аермасын билгеләү;
● әсәрдәге геройлар турында үз фикерләрен әйтә белүләренә ирешү, геройларның характерын ачыклау, чагыштыру;
● сайлап алып, әсәрне яки бер өзекне яттан өйрәнү; ныгыту;
● дәреслектә оста ориентлашу;
● әсәрдән өзекләр китереп, аннотацияләр язу;
● уку елында өйрәнелгән әдәби әсәрләрнең исемен, авторын, эчтәлеген;
● 1–2 балалар журналын, аның бүлекләрен;

● теге яки бу авторларның китапларын (бирелгән исемлек буенча, чыгыш әзерләү өчен) мөстәкыйль рәвештә китапханәдә сайлый белү, китап элементлары буенча аның эчтәлеген ачыклау;
● сайланган әсәрләрне мөстәкыйль уку.

Родной (татарский) язык и литературное чтение на родном (татарском) языке (рус төркемнәре).

Татар телен дәүләт теле буларак укыту – аралашу чарасы, шулай ук укучыларны рухи һәм әхлакый яктан тәрбияләү, аларның аралашу культурасын формалаштыру ысулы да. Татар телен аралашу чарасы буларак үзләштерү нәтиҗәсендә укучылар көндәлек тормышта, полиэтник җәмгыятьтә үзара аңлашу һәм хезмәттәшлек итү күнекмәләренә ия булалар.
Татар теленә өйрәтүнең **төп максатлары:** башлангыч мәктәп укучысының аралашу даирәсен, аралашу ситуацияләрен исәпкә алып, сөйләм эшчәнлегенең барлык төрләре (тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу) буенча укучыларда *коммуникатив компетенция (аралашу осталыгы)* формалаштыру; укучының танып белү, гомуми уку күнекмәләрен, сөйләм культурасын үстерү; татар милләтенә, аның тарихи һәм мәдәни хәзинәләренә карата хөрмәт тәрбияләү; укучыларны мәдәниятара диалогка тарту; татар телен дәүләт теле буларак өйрәнүгә ихтыяҗ тудыру.
Программа телгә өйрәтүнең иң заманча юнәлешләре булган коммуникатив һәм эшчәнлекле технологияләргә нигезләнә. Татар теленә өйрәтүнең төп принциплары: *коммуникативлык принцибы (телгә* өйрәтү шартларын тормышта телне куллану шартларына якынайту); *индивидуальләштерү принцибы* (укыту процессын укучыларның шәхси ихтыяҗларын, теләк-омтылышларын, индивидуаль-психологик үзенчәлекләрен исәпкә алып оештыру); *телне актив фикерләү нигезендә өйрәнү принцибы* (аралашу ситуацияләрендә сөйләм бурычына тәңгәл килгән лексик-грамматик материалны укучыларның мөстәкыйль комбинацияләп сөйләшүе); телне функциональ төстә өйрәнү принцибы (грамматик материалның коммуникатив максаттан, аралашу ихтыяҗыннан һәм кулланыш ешлыгыннан чыгып билгеләнүе); *ана телен исәпкә алу принцибы* (балаларның ана теле буенча белемнәр системасын исәпкә алу). Моннан тыш, укыту процессында *сөйләм эшчәнлеге төрләрен үзара бәйләнештә үзләштерү, аңлылык, күрсәтмәлелек* принциплары истә тотыла.
Татар теленә өйрәтүнең әһәмиятле юнәлешләре:
– милләтләр, мәдәниятләр төрлелегенә карамастан, дөньяны бердәм һәм бербөтен итеп кабул итү нигезендә *шәхесләрнең гражданлык тиңдәшлеген формалаштыру*;
– кешеләргә карата игелеклелек, ышаныч һәм игътибарлылык, ярдәм күрсәтергә әзер булу, ихтирам, әңгәмәдәшне тыңлый һәм ишетә белү, кешеләрнең үз фикеренә хокукы барлыгын таный белү нигезендә *аралашу һәм хезмәттәшлек итү өчен, психологик шартлар формалаштыру*;
– әхлаклылык һәм гуманизм, гаилә һәм мәктәп, коллектив һәм иҗтимагый кыйммәтләрне хөрмәт итү һәм аларны үтәүгә омтылу, этик һәм эстетик хисләр формалаштыру нигезендә *шәхеснең кыйммәти-мәгънәви даирәсен үстерү*;
– үзлегеңнән белемеңне арттыру һәм үз-үзеңне тәрбияләү нигезендә, *үз эшчәнлегеңне оештыра алу осталыгын булдыру*;
– үз-үзен актуальләштерү шарты буларак, *шәхеснең мөстәкыйльлеген һәм җаваплылыгын үстерү*.
Программа Россия Федерациясендәге башлангыч гомуми белем бирү мәктәпләренең базис укыту планы нигезендә төзелгән. Россия Федерациясенең мәгариф өлкәсендәге законнары нигезендә базис укыту планында Россия Федерациясе субъектларының дәүләт телләрен өйрәнү мөмкинлеге каралган. Программа татар теле һәм әдәбият өлешләрен үз эченә ала.

Башлангыч мәктәптә татар телен укытуның планлаштырылган нәтиҗәләре

Башлангыч гомуми белем бирү мәктәбендә телне гамәли үзләштерү нәтиҗәсендә укучыларда татар теленең күп мәдәниятле дөньядагы роле һәм әһәмияте турында беренчел күзаллаулар формалаша. Татар мәдәниятенең балалар өчен булган катламы белән танышу башка мәдәниятләргә карата ихтирам хисе уятып, укучыларга үз мәдәниятләрен тирәнрәк аңларга мөмкинлек бирә, ватанпәрвәрлекне үстерә. Башлангыч гомуми белем бирү баскычында татар теленә өйрәтүнең программада күрсәтелгән күләмдә **гомуми нәтиҗәләре** түбәндәгеләрдән гыйбарәт:

– беренчел коммуникатив компетенция, ягъни татар телендә сөйләшүчеләр белән телдән яки язмача аралашуга әзер булу;

– коммуникатив бурычлар куя һәм хәл итә белү, адекват аралашуның вербаль һәм вербаль булмаган чараларыннан, сөйләм әдәбе үрнәкләреннән файдалана алу, итагатьле һәм киң күңелле әңгәмәдәш булу;

– «Татар теле” һәм “Әдәби уку» предметларына карата уңай мотив һәм тотрыклы кызыксыну булдыру, шулай ук тиешле гомуми һәм махсус күнекмәләр формалаштыру һәм, шулар нигезендә, белем алуның алдагы баскычларында татар телен уңышлы үзләштерүне тәэмин итү.

Татар теленнән башлангыч мәктәп программасын үзләштерүнең **шәхси нәтиҗәләре**:

– татар теленең дәүләт теле буларак ролен аңлау;

– шәхесара һәм мәдәниятара аралашуда татар телен куллануга уңай караш булдыру;

– татар теленә карата ихтирамлы караш булдыру һәм аны яхшы өйрәнү теләге формалаштыру.

Татар теленә өйрәтүнең **предметара нәтиҗәләре**:

– гомуми уку күнекмәләрен һәм үз эшчәнлегеңне оештыра алу сәләтен формалаштыру;

– үз эшчәнлегеңне планлаштыру, аны контрольдә тоту һәм бәяли белү күнекмәләре булдыру;

– укылган яки тыңланган мәгълүматның эчтәлегенә бәя бирә белү;

– өстәмә мәгълүмат алу өчен, белешмә чыганаклардан мөстәкыйль файдалана алу;

– мөстәкыйль рәвештә белем ала белү.

Башлангыч мәктәптә татар теленә өйрәтүнең **предмет нәтиҗәләре**:

– татар телендә сөйләшүчеләр белән телдән яки язмача аралашу күнекмәләренә ия булу;

– телдән яки язма сөйләм күнекмәләренә ия булу өчен кирәкле беренчел лингвистик белемнәрне үзләштерү;

– татар балалар әдәбияты һәм халык авыз иҗаты үрнәкләре белән танышу.

Сөйләм эшчәнлеге төрләренә өйрәтүнең төп эчтәлеге

Сөйләү. Коммуникатив бурычны уңышлы хәл итү өчен, аралашу максаты һәм аның шартларына бәйле тел чараларын сайлау. Диалогик һәм монологик сөйләм күнекмәләренә ия булу. Көндәлек аралашу ситуацияләренә бәйле сөйләм әдәбе үрнәкләрен гамәли үзләштерү. Орфоэпик нормаларны үтәү.

Тыңлап аңлау. Телдән аралашуның максатына һәм ситуациясенә төшенү. Ишеткән сөйләмне аңлап кабул итү. Тыңлана торган мәгълүматны аңлау, аның эчтәлеге буенча сорауларга җавап бирү.

Уку. Текстны сәнгатьле итеп уку. Текстны эчтән укып, төп мәгълүматны табу. Текстның эчтәлегенә нигезләнеп, сорауларга җавап бирү, сөйләшү үткәрү, мөнәсәбәтеңне белдерү.

Язу. Хәреф һәм иҗекләрне, сүзләр һәм сүзтезмәләрне, җөмләләрне күчереп язу. Җөмләләргә үзгәрешләр кертеп язу. Пөхтә һәм матур язу күнекмәләренә ия булу. Сүзләрне ишетеп язу. Укылган яки тыңланган текстның эчтәлеге буенча сорауларга җавап язу. Котлау язу.

Укытуның беренче баскычында ук инновацион технологияләрдән, шул исәптән интерактив формалардан файдалану зарур. Татар теленә өйрәткәндә, түбәндәге материаль-техник чаралардан файдалану таләп ителә: күрсәтмә әсбаплар; белешмә материаллар; аудио- һәм видеоәсбаплар; мультимедиа технологияләр; электрон дәреслекләр; компьютер

программалары; интерактив тикшерү программалары; татар сайтлары; электрон китапханә; лингафон кабинет.

2. Содержательный раздел.

2.1 Программа формирования у обучающихся универсальных учебных действий

Формирование универсальных учебных действий (предметные результаты)

Целевые установки требований к результатам в соответствии с ФГОС	***Планируемые результаты освоения основной образовательной программы начального общего образования*** **Предметные результаты**
Родной язык (русский)	
Формирование первоначальных представлений о языке как основе национального самосознания	Освоил первоначальные знания о системе русского языка. Владеет элементарными способами анализа изучаемых явлений языка. Имеет представление о единстве и многообразии языкового и культурного пространства России.
Понимание учащимися того, что язык представляет собой явление национальной культуры и основное средство человеческого общения	Выражает свои мысли в связном повествовании, осознаёт значения русского языка как основное средство человеческого общения, государственного языка Российской Федерации, языка межнационального общения. Сформированность позитивного отношения к правильной устной и письменной речи как показателям общей культуры и гражданской позиции человека.
Овладение первоначальными представлениями о нормах русского языка и правилах речевого этикета	Соблюдает нормы русского литературного языка в собственной речи. Умеет пользоваться правилами орфоэпии, лексически, грамматики, фонетики. Владеет навыком правильного словоупотребления для успешного решения коммуникативных задач.
Овладение учебными действиями с языковыми единицами.	Обладает коммуникативными умениями в говорении,чтении и письме, умеет использовать знания для решения познавательных, практических и коммуникативных задач.

Выпускник научится:

- научится осознавать безошибочное письмо как одно из проявлений собственного уровня культуры;
- сможет применять орфографические правила и правила постановки знаков препинания (в объёме изученного) при записи собственных и предложенных текстов, овладеет умением проверять написанное;

- получит первоначальные представления о системе и структуре русского и родного языков: познакомится с разделами изучения языка — фонетикой и графикой, лексикой, словообразованием (морфемикой), морфологией и синтаксисом; в объёме содержания курса научится находить, характеризовать, сравнивать, классифицировать такие языковые единицы, как звук, буква, часть слова, часть речи, член предложения, простое предложение, что послужит основой для дальнейшего формирования общеучебных, логических и познавательных (символико-моделирующих) универсальных учебных действий с языковыми единицами.

В результате изучения курса русского языка и родного языка у выпускников, освоивших основную образовательную программу начального общего образования, будет сформирован учебно-познавательный интерес к новому учебному материалу по русскому и родному языкам и способам решения новой языковой задачи, что заложит основы успешной учебной деятельности при продолжении изучения курса русского языка и родного языка на следующей ступени образования.

Содержательная линия «Система языка»

Раздел «Фонетика и графика»

Выпускник научится:

- различать звуки и буквы;
- характеризовать звуки русского и родного языков: гласные ударные/безударные; согласные твёрдые/мягкие, парные/непарные твёрдые и мягкие; согласные звонкие/глухие, парные/непарные звонкие и глухие;
- знать последовательность букв в русском и родном алфавитах, пользоваться алфавитом для упорядочивания слов и поиска нужной информации.

Выпускник получит возможность научиться

- проводить фонетико-графический (звукобуквенный) разбор слова самостоятельно по предложенному в учебнике алгоритму, оценивать правильность проведения фонетико-графического (звукобуквенного) разбора слов.

Раздел «Орфоэпия»

Выпускник получит возможность научиться:

- соблюдать нормы русского и родного литературного языка в собственной речи и оценивать соблюдение этих норм в речи собеседников (в объёме представленного в учебнике материала);
- находить при сомнении в правильности постановки ударения или произношения слова ответ самостоятельно (по словарю учебника) либо обращаться за помощью к учителю, родителям и др.

Раздел «Состав слова (морфемика)»

Выпускник научится:

- различать изменяемые и неизменяемые слова;
- различать родственные (однокоренные) слова и формы слова;
- находить в словах окончание, корень, приставку, суффикс.

Выпускник получит возможность научиться

- разбирать по составу слова с однозначно выделяемыми морфемами в соответствии с предложенным в учебнике алгоритмом, оценивать правильность проведения разбора слова по составу.

Раздел «Лексика»

Выпускник научится:

- выявлять слова, значение которых требует уточнения;
- определять значение слова по тексту или уточнять с помощью толкового словаря.

Выпускник получит возможность научиться:
- подбирать синонимы для устранения повторов в тексте;
- подбирать антонимы для точной характеристики предметов при их сравнении;
- различать употребление в тексте слов в прямом и переносном значении (простые случаи);
- оценивать уместность использования слов в тексте;
- выбирать слова из ряда предложенных для успешного решения коммуникативной задачи.

Раздел «Морфология»

Выпускник научится:
- определять грамматические признаки имён существительных – род, число, падеж, склонение;
- определять грамматические признаки имён прилагательных – род, число, падеж;
- определять грамматические признаки глаголов – число, время, род (в прошедшем времени), лицо (в настоящем и будущем времени), спряжение.

Выпускник получит возможность научиться:
- проводить морфологический разбор имён существительных, имён прилагательных, глаголов по предложенному в учебнике алгоритму; оценивать правильность проведения морфологического разбора;
- находить в тексте такие части речи, как личные местоимения и наречия, предлоги вместе с существительными и личными местоимениями, к которым они относятся, союзы **и, а, но,** частицу **не** при глаголах.

Раздел «Синтаксис»

Выпускник научится:
- различать предложение, словосочетание, слово;
- устанавливать при помощи смысловых вопросов связь между словами в словосочетании и предложении;
- классифицировать предложения по цели высказывания, находить повествовательные/ побудительные/ вопросительные предложения;
- определять восклицательную/ невосклицательную интонацию предложения;
- находить главные и второстепенные (без деления на виды) члены предложения;
- выделять предложения с однородными членами.

Выпускник получит возможность научиться:
- различать второстепенные члены предложения – определения, дополнения, обстоятельства;
- выполнять в соответствии с предложенным в учебнике алгоритмом разбор простого предложения (по членам предложения, синтаксический), оценивать правильность разбора;
- различать простые и сложные предложения.

Содержательная линия «Орфография и пунктуация»

Выпускник научится:
- применять правила правописания (в объёме содержания курса);
- определять (уточнять) написание слова по орфографическому словарю;
- безошибочно списывать текст объёмом 80-90 слов;
- писать под диктовку тексты объёмом 75-80 слов в соответствии с изученными правилами правописания;
- проверять собственный и предложенный текст, находить и исправлять орфографические и пунктуационные ошибки.

Выпускник получит возможность научиться:
- осознавать место возможного возникновения орфографической ошибки;

- подбирать примеры с определённой орфограммой;
- при составлении собственных текстов перефразировать записываемое, чтобы избежать орфографических и пунктуационных ошибок;
- при работе над ошибками осознавать причины появления ошибки и определять способы действий, помогающих предотвратить её в последующих письменных работах.

Содержательная линия «Развитие речи»
Выпускник научится:
- оценивать правильность (уместность) выбора языковых и неязыковых средств устного общения на уроке, в школе, в быту, со знакомыми и незнакомыми, с людьми разного возраста;
- соблюдать в повседневной жизни нормы речевого этикета и правила устного общения (умение слышать, точно реагировать на реплики, поддерживать разговор);
- выражать собственное мнение, аргументировать его с учётом ситуации общения;
- самостоятельно озаглавливать текст;
- составлять план текста;
- сочинять письма, поздравительные открытки, записки и другие небольшие тексты для конкретных ситуаций общения.

Выпускник получит возможность научиться:
- создавать тексты по предложенному заголовку;
- подробно или выборочно пересказывать текст;
- пересказывать текст от другого лица;
- составлять устный рассказ на определённую тему с использованием разных типов речи: описание, повествование, рассуждение;
- анализировать и корректировать тексты с нарушенным порядком предложений, находить в тексте смысловые пропуски;
- корректировать тексты, в которых допущены нарушения культуры речи;
- анализировать последовательность собственных действий при работе над изложениями и сочинениями и соотносить их с разработанным алгоритмом; оценивать правильность выполнения учебной задачи: соотносить собственный текст с исходным (для изложений) и с назначением, задачами, условиями общения (для самостоятельно создаваемых текстов);
- соблюдать нормы речевого взаимодействия при интерактивном общении (sms-сообщения, электронная почта, Интернет и другие виды и способы связи).

Литературное чтение на родном языке (русский)

Понимание литературы как явления национальной и мировой культуры.	Воспринимает художественную литературу как вид искусства, средство сохранения и передачи нравственных ценностей и традиций. Имеет первичные навыки работы с информацией. Имеет представление о культурно-историческом наследии.
Осознание значимости чтения для личного развития, формирование первоначальных этических представлений.	Понимает роль чтения, использование разных видов чтения (ознакомительное, изучающее, выборочное, поисковое); умеет осознанно воспринимать и оценивать содер-

	жание и специфику различных текстов, участвует в их обсуждении. Сформированы понятия о добре и зле,нравственности, умеет давать и обосновывать нравственную оценку поступков героев. Готов к дальнейшему обучению, Владеет УУД, отражающими учебную самостоятельность и познавательные интересы, формирование особенности в систематическом чтении.
Понимание роли и целей чтения, использование разных видов чтения	Умеет самостоятельно выбирать интересующую литературу; пользоваться справочными источниками для пони- мания и получения дополнительной информации. Осознаёт себя как грамотного читателя, способного к творческой деятельности. Владеет техникой чтения вслух и про себя.
Достижение необходимого для продолжения образования уровня читательской компетенции, речевого развития	Может вести диалог в различных коммуникативных ситуациях, соблюдает правила речевого этикета, способен участвовать в диалоге при обсуждении произведений. Умеет декламировать стихотворные произведения. Владеет приемами, анализа и преобразования художественных, научно-популярных и учебных текстов с использо- ванием элементарных литературоведческих понятий. Умеет выступать перед знакомой аудиторией с небольшим сообщением, используя иллюстративный ряд (плакаты, презентация). Обладает приёмами поиска нужной информации.

Выпускник научится:

Виды речевой и читательской деятельности

- осознавать значимость чтения для дальнейшего обучения, саморазвития; воспри-
нимать чтение как источник эстетического, нравственного, познавательного опыта; пони-
мать цель чтения: удовлетворение читательского интереса и приобретение опыта чтения, поиск фактов и суждений, аргументации, иной информации;
- читать со скоростью, позволяющей понимать смысл прочитанного;
- различать на практическом уровне виды текстов (художественный, учебный, спра-вочный), опираясь на особенности каждого вида текста;
- читать (вслух) выразительно доступные для данного возраста прозаические произ-ведения и декламировать стихотворные произведения после предварительной подготовки;
- использовать различные виды чтения: ознакомительное, поисковое, выборочное;выбирать нужный вид чтения в соответствии с целью чтения;

- ориентироваться в содержании художественного, учебного и научно-популярного текста, понимать его смысл (при чтении вслух и про себя, при прослушивании): опреде-лять главную мысль и героев произведения; тему и подтемы (микротемы); основные со-бытия и устанавливать их последовательность; выбирать из текста или подбирать заголо-
вок, соответствующий содержанию и общему смыслу текста; отвечать на вопросы и задавать вопросы по содержанию произведения; находить в тексте требуемую информацию (конкретные сведения, факты, заданные в явном виде);
- использовать простейшие приёмы анализа различных видов текстов (делить текст на части, озаглавливать их; составлять простой план; устанавливать взаимосвязь между событиями, поступками героев, явлениями, фактами, опираясь на содержание текста; находить средства выразительности: сравнение, олицетворение, метафору, эпитет, определяющие отношение автора к герою, событию;
- использовать различные формы интерпретации содержания текстов (формулировать, основываясь на тексте, простые выводы; понимать текст, опираясь не только на содержащуюся в нём информацию, но и на жанр, структуру, язык; пояснять прямое и переносное значение слова, его многозначность с опорой на контекст, целенаправленно пополнять на этой основе свой активный словарный запас; устанавливать связи, отношения, не высказанные в тексте напрямую, например соотносить ситуацию и поступки героев, объяснять (пояснять) поступки героев, соотнося их с содержанием текста);
- ориентироваться в нравственном содержании прочитанного, самостоятельно делать выводы, соотносить поступки героев с нравственными нормами;
- передавать содержание прочитанного или прослушанного с учётом специфики научно-познавательного, учебного и художественного текстов в виде пересказа (полного, краткого или выборочного);
- участвовать в обсуждении прослушанного/прочитанного текста (задавать вопросы, высказывать и обосновывать собственное мнение, соблюдать правила речевого этикета), опираясь на текст или собственный опыт.

Выпускник получит возможность научиться:
- воспринимать художественную литературу как вид искусства;
- предвосхищать содержание текста по заголовку и с опорой на предыдущий опыт;
- выделять не только главную, но и избыточную информацию;
- осмысливать эстетические и нравственные ценности художественного текста и высказывать суждение;
- определять авторскую позицию и высказывать отношение к герою и его поступкам;
- отмечать изменения своего эмоционального состояния в процессе чтения литературного произведения;
- оформлять свою мысль в монологическое речевое высказывание небольшого объёма (повествование, описание, рассуждение): с опорой на авторский текст, по предложенной теме или отвечая на вопрос;
- высказывать эстетическое и нравственно-этическое суждение и подтверждать высказанное суждение примерами из текста;
- делать выписки из прочитанных текстов для дальнейшего практического использования.

Круг детского чтения

Выпускник научится:
- ориентироваться в книге по названию, оглавлению, отличать сборник произведений от авторской книги;
- самостоятельно и целенаправленно осуществлять выбор книги в библиотеке по заданной тематике, по собственному желанию;
- составлять краткую аннотацию (автор, название, тема книги, рекомендации к чтению) на литературное произведение по заданному образцу;

- пользоваться алфавитным каталогом, самостоятельно пользоваться соответствующими возрасту словарями и справочной литературой.

Выпускник получит возможность научиться:
- ориентироваться в мире детской литературы на основе знакомства с выдающимися произведениями классической и современной отечественной и зарубежной литературы;
- определять предпочтительный круг чтения, исходя из собственных интересов и познавательных потребностей;
- писать отзыв о прочитанной книге;
- работать с тематическим каталогом;
- работать с детской периодикой.

Литературоведческая пропедевтика
Выпускник научится:
- сравнивать, сопоставлять художественные произведения разных жанров, выделяя два-три существенных признака (отличать прозаический текст от стихотворного; распознавать особенности построения фольклорных форм: сказки, загадки, пословицы).

Выпускник получит возможность научиться:
- сравнивать, сопоставлять различные виды текстов, используя ряд литературоведческих понятий (фольклорная и авторская литература, структура текста, герой, автор) и средств художественной выразительности (сравнение, олицетворение, метафора, эпитет);
- создавать прозаический или поэтический текст по аналогии на основе авторского текста, используя средства художественной выразительности (в том числе из текста).

Творческая деятельность
Выпускник научится:
- читать по ролям литературное произведение;
- создавать текст на основе интерпретации художественного произведения, репродукций картин художников, по серии иллюстраций к произведению или на основе личного опыта;
- реконструировать текст, используя различные способы работы с «деформированным» текстом: восстанавливать последовательность событий, причинно-следственные связи.
Выпускник получит возможность научиться:
- творчески пересказывать текст (от лица героя, от автора), дополнять текст;
- создавать иллюстрации по содержанию произведения;
- работать в группе, создавая инсценировки по произведению, сценарии, проекты;
- создавать собственный текст (повествование – по аналогии, рассуждение – развёрнутый ответ на вопрос; описание – характеристика героя).

2.2. Программы отдельных учебных предметов учебного плана
Родной язык
Родной язык (русский)
Как курс, имеющий частный характер, курс родного (русского) языка опирается на содержание основного курса, представленного в образовательной области «Русский язык и литературное чтение», сопровождает и поддерживает его. Основные содержательные линии настоящей программы (блоки программы) соотносятся с основными содержательными линиями начального курса русского языка в образовательной организации, но не дублируют их и имеют преимущественно практико- ориентированный

характер.
В соответствии с этим в программе выделяются следующие блоки:

«Язык и культура» - даёт представление о сущности того взаимодействия между людьми, которое называется общением; речевой (коммуникативной) ситуации; о компонентах коммуникативной ситуации: *кто, кому, зачем, что, как, где, когда* говорит (пишет).
Сведения этого блока развивают умения школьников ориентироваться в ситуации общения, определять речевую задачу, оценивать степень её успешной реализации в общении.

«Речь. Речевая деятельность. Текст» - даёт сведения о тексте как продукте речевой (коммуникативной) деятельности, его признаках и особенностях; о типологии текстов (повествовании, описании, рассуждении); о речевых жанрах как разновидностях текста, то есть текстах определённой коммуникативной направленности. В текстах изучаются не жанры художественной литературы, а те жанры, которые существуют в реальной речевой практике: жанр просьбы, пересказа, вежливой оценки, сравнительного высказывания, объявления и т.д. Изучение моделей речевых жанров, а затем реализация этих жанров (в соответствии с условиями речевой ситуации) даёт возможность обучить тем видам высказываний, которые актуальны для младших школьников.

Язык и культура.
Значение речи в жизни человека, общества. Что такое успешное общение. Для чего люди общаются. Слово веселит, огорчает, утешает. С помощью слова люди могут договориться о выполнении совместной работы, организовать игру. Речевая (коммуникативная) ситуация. *Кто* (адресант) говорит (пишет) - *кому* (адресат) - *что* - *с какой целью.* Речевые роли (в семье, школе и т.д.). Разнообразие речевых ситуаций. Важность учёта речевой (коммуникативной) ситуации для успешного общения.
Виды общения. Устное и письменное общение (чем различаются). Словесное и несловесное общение. Жесты, мимика, темп, громкость в устной речи. Общение в быту (обыденное - повседневное); общение личное: один - один (два - три).

Речевая деятельность. Основные виды речевой деятельности. Их связь. Особенности употребления несловесных средств. Говорить - слушать, их взаимосвязь. Писать - читать, их взаимосвязь. Общение для контакта и общение для получения информации

Говорение. Голос, его окраска, темп устной речи. Основной тон, смысловое ударение, громкость высказывания; их соответствие речевой задаче. Правила для собеседников. (Не говори долго; говори то, что хорошо знаешь и т.д.) Неподготовленная и подготовленная устная речь. Особенности неподготовленной (спонтанной) речи. Приёмы подготовки.

Письменная речь. Графическая структура письменного текста: шрифтовые выделения. (О чём нам говорят шрифт, иллюстрации.) Способы правки текста: замена слов, словосочетаний, предложений, изменение последовательности изложения, включение недостающего и т.д. Редактирование и взаиморедактирование.

Правильная и хорошая (эффективная) речь. Нормы - что это такое. Зачем они нужны. Нормы произносительные, орфоэпические, словоупотребления. Нормативные словари. Толковый словарь. Словарь синонимов. Словарь языка писателей. Словарь эпитетов и др.

Правильная и хорошая эффективная речь. Речь правильная и неправильная (с нарушением норм литературного языка). Речь хорошая (успешная, эффективная). Речевой этикет. Вежливая речь. Вежливо-невежливо-грубо. Добрые слова - добрые

дела. Речевые привычки. Способы выражения вежливой оценки, утешения. Словесная вежливость, речевой этикет. Способы выражения (этикетные формы) приветствия, прощания, благодарности, извинения. Правила разговора по телефону.

Речь. Речевая деятельность. Текст
Текст как смысловое и тематическое единство. Тема и основная мысль текста. Текст и заголовок текста. Ключевые (опорные) слова. Красная строка и абзацные отступы как смысловые сигналы частей текста.

Структурно-смысловые части в разных текстах.
Вывеска как информационный текст.

Этикетные жанры. Приветствие, прощание, благодарность, извинение как разновидности текста (жанры). Этикетный диалог, его особенности (на примере разговора по телефону). Похвала (комплимент), поздравление (устное и письменное). Структура поздравления. Средства выражения поздравления в устной и письменной речи. Просьба.

Скрытая просьба. Приглашение. Согласие. Вежливый отказ.
Речевой этикет. Способы выражения вежливой речи. Этикетные средства в устной и письменной речи.

Разнообразие текстов, которые встречаются в жизни: скороговорки, чистоговорки, считалки, загадки; их произнесение с учётом особенностей этих текстов.

Разнообразие текстов, реализуемых людьми в общении. Диалог и монолог как разновидности текста, их особенности.

Вторичные речевые жанры.
Понятие о пересказе. Подробный пересказ (устный). Краткий пересказ (устный).

Способы сжатия текста. Отзыв-отклик (экспромт) о книге, фильме, телепередаче.
Сжатый (краткий) пересказ, два способа сжатия исходного текста. Правила пересказа.

Выборочный пересказ как текст, созданный на основе выборки нужного материала из исходного текста. Цитата в пересказах, её роль. Цитата в пересказах, её роль. Аннотация.

Сжатое изложение содержания книги в аннотации.
Рассуждение, его структура, вывод в рассуждении. Правило в доказательстве (объяснении). Цитата в доказательстве (объяснении).
Сравнительное описание с задачей различения и сходства. Правила сравнения.

Сравнительное высказывание, два способа его построения. Сравнительное описание как завязка (начало) в развитии действия в сказках, рассказах и т.д.
Основная мысль (тезис) в рассуждении. Рассуждение: тезис и вывод. Вступление и заключение, их роль. Доказательства: факты (научные, житейские), ссылка на авторитеты. Несколько доказательств в рассуждении.

Смысловые части рассуждения. Пример и правило в рассуждении.
Описание в учебной речи, его цель, основные части. Описание в объявлении.
Описание-загадка.

Невыдуманный рассказ (о себе).

Описание деловое (научное); описание в разговорном стиле с элементами художественного стиля.
Словарные статьи в толковом и в других словарях. Особенности словарных статей как разновидностей текста.
Рассказ как речевой жанр, его структура, особенности. Рассказ о памятных событиях своей жизни.

Газетные информационные жанры.
Хроника. Фотография в газетном тексте, подпись к фотографии. Информационная заметка. Рассказ по сюжетным рисункам.

Литературное чтение на родном языке (русский)
Разделы:
1. Круг чтения.
2. Работа с детской книгой.
Круг чтения от класса к классу постепенно расширяет читательские возможности детей и их знания об окружающем мире, о своих сверстниках, об их жизни, играх, приключениях, о природе и ее охране, об истории нашей Родины, помогающие накоплению социально-нравственного опыта ребенка, обретению качеств «читательской самостоятельности».
При обучении детей чтению их знания должны пополниться и элементарными понятиями литературоведческого характера: простейшими сведениями об авторе – писателе, о теме читаемого произведения, его жанре, особенностях малых фольклорных жанров (загадка, прибаутка, пословица, считалка). Дети получат первоначальные представления об изобразительных и выразительных возможностях словесного искусства (о метафоре, сравнении, олицетворении, ритмичности и музыкальности стихотворной речи).
Занятия нацелены на развитие коммуникативных умений ребёнка, умения вести диалог, участвовать в беседе, слушать и дополнять товарищей, высказывать суждения и доказывать их правоту. При этом необходимо сохранять доброжелательный тон, эмоциональный характер речи, упражняясь во владении литературными нормами родного языка.
Круг чтения: художественная и научно-популярная литература, произведения для самостоятельного чтения учащихся про себя и выборочного перечитывания вслух, стихи, рассказы, сказки о Родине, о детях, о подвигах, о животных и растениях, о приключениях и волшебстве, книги писателей родного края.
Работа с детской книгой: ориентировка в книге, умение различать основные элементы книги, определение содержания по названию (автор, заглавие), умение дать правильный ответ, о ком или о чем прочитанная книга. Ориентировка в группе книг, определение темы чтения, выбор книг по заданным признакам, по рекомендательному плакату и книжной выставке. Закрепление навыка коллективного воспроизведения прочитанного по вопросам учителя. Нравственная оценка ситуаций, поведения и поступков героев. Умение соотносить фамилии авторов с их книгами. Закрепление положительного отношения к самостоятельному чтению детских книг на уроке и во внеурочное время, самостоятельное разучивание игр из книг-сборников, участие в подготовке выступления на утреннике, умение содержать в порядке классный уголок чтения.

Родной (татарский) язык
(татар төркемнәре).

Сөйләм эчтәлеге

Тыңлап аңлау. Тыңланган текстның эчтәлегенә төшенү, аның буенча бирелгән сорауларга җавап бирү, әңгәмә үткәрү.

Телдән сөйләм. Сөйләм ситуациясенә бәйле рәвештә өйрәнгән тел берәмлекләрен куллана белү. Телнең орфоэпик һәм интонацион нормаларын саклап, диалогик һәм монологик сөйләмдә катнашу. Аерым темаларга караган сөйләм әдәбе үрнәкләрен дөрес файдалану.

Уку. Бирелгән текстның эчтәлеген аңлап, орфоэпик нормаларны саклап уку. Андагы җөмләләрне синтагмаларга бүлеп, сөйләм яңалыгын белдергән кисәкләргә логик басым ясап һәм йөгерек укый белү. Текстның темасын һәм төп фикерен билгеләү.

Язу. Грамотага өйрәтү чорында хәреф, аваз кушылмасы, иҗек, сүз һәм җөмлә язу. Өйрәнелгән кагыйдәләргә туры килә торган текстны әйтеп яздыру һәм күчереп язу. Укылган һәм тыңланган текстның эчтәлеген телдән яки язмача (сайлап) белдерү. Балалар өчен кызыклы булган темаларга сюжетлы картина, әдәби әсәр, видеоязма фрагментын карап, үзе күргәннәргә нигезләнеп һ.б.ш. типтагы кечкенә күләмле текст төзү.

Фонетика

Авазлар. Әйтелгән сүздән аерым сузык яки тартык авазны аерып алу. Сүздәге авазларның санын һәм эзлеклелеген билгеләү. Бер яки берничә аваз белән аерыла торган сүзләрне чагыштыру.

Сузык һәм тартык авазларны, калын һәм нечкә сузыкларны, басымлы һәм басымсыз сузыкларны, яңгырау һәм саңгырау тартык авазларны аеру.

Иҗек. Сүзләрне иҗекләргә бүлү, сүз басымы билгеләү.

Графика

Хәреф һәм аваз турында төшенчә. Сузык һәм тартык авазлар. Калын һәм нечкә сузыклар, аларны белдергән хәрефләр. Калын һәм нечкә әйтелешле сүзләрне чагыштыру, алардагы сузык авазларның әһәмияте. **Е – ё**, **ю**, **я** хәрефләре. Калынлык (**ъ**) һәм нечкәлек (**ь**) билгеләре.

Уку

Иҗекләп уку күнекмәләрен булдыру (сузык аваз хәрефләренә карап, сүзләрне калын яки нечкә итеп уку). Әдәби әйтелеш нормаларын саклап, иҗекләрне һәм сүзләрне тиешле тизлектә салмак уку. Сүзләрне, сүзтезмәләрне, җөмләләрне һәм кыска текстларны аңлап уку, гади җөмлә ахырындагы тыныш билгеләренә, җөмләдәге тиңдәш кисәкләргә, эндәш сүзләргә игътибар итеп, тиешле интонация һәм паузалар белән уку. Зур булмаган текстны һәм шигырьләрне аңлап, сәнгатьле итеп уку күнекмәләрен үстерү.

Сүзләрне әйтелеш нормаларын саклап уку.

Язу

Язганда тиешле гигиена таләпләрен үтәү. Кул һәм бармак мускулларының җитез һәм ритмик хәрәкәт итүләренә ирешү. Баш һәм юл хәрефләренең язылышы. Гигиена нормаларын саклап, хәрефләр, иҗекләр, сүзләр, җөмләләр язу. Әйтелеше белән язылышы арасында аерма булмаган сүз һәм җөмләләрне әйтеп яздыру. Дөрес күчереп язу алымнарын һәм эзлеклелеген үзләштерү. Сүзләр арасында буш урын калдыру, юлдан-юлга күчерү билгесе кую кебек график чараларның функциясен аңлау.

Сүз һәм җөмлә

Сүз һәм аның лексик мәгънәсе. Сүзләрнең мәгънә ягыннан төрләре. Сүз һәм җөмләне аеру. Җөмләдәге сүзләрне, аларның урнашу тәртибен үзгәртү.

Орфография. Дөрес язу кагыйдәләре һәм аларның кулланылышы белән таныштыру:

- **о**, **ө** хәрефләренең татар сүзләренең беренче иҗегендә генә язылуы;
    - җөмлә башындагы сүзне баш хәреф белән язу, җөмлә ахырында нокта, сорау һәм өндәү билгеләрен кую;
    - сүзләрне иҗекләргә бүлү һәм юлдан-юлга иҗекләп дөрес күчерү.

Сөйләм үстерү

Үзең укыган яки тыңлаган текстның эчтәлеген аңлау. Сюжетлы рәсемнәр, уйнаган уеннар, күзәтүләр буенча зур булмаган хикәяләр төзү.

Систематик курс

Фонетика һәм орфоэпия

Сузык һәм тартык авазларны аеру. Сүзләрдә басымлы һәм басымсыз сузык авазларны табу. Нечкә һәм калын тартык авазларны аеру, парлы һәм парсыз тартык авазларны билгеләү. Яңгырау һәм саңгырау тартыкларны аеру, аларның парларын билгеләү. Авазларга характеристика бирү: сузык-тартык; басымлы-басымсыз; калын-нечкә сузыклар; яңгырау-саңгырау тартыклар. Сүзне иҗекләргә бүлү. Авазларның хәзерге әдәби тел нормаларына туры килгән әйтелеше. Сүз басымы. Сүзгә фонетик анализ элементлары.

Графика

Аваз һәм хәрефне аеру. Язуда тартык авазларның калынлыгын һәм нечкәлеген билгеләү. Язуда калынлык (**ъ**) һәм нечкәлек (**ь**) билгеләрен куллану. **Е – ё**, **ю**, **я** хәрефләре булган сүзләрдә авазларны һәм хәрефләрне билгеләү. Сүзләр арасында буш урын калдыру, юлдан-юлга күчерү билгесе кую, абзац кебек график чараларны куллану. Алфавиттагы хәрефләрнең исемен, аларның урнашу тәртибен белү. Сүзлекләр, белешмәлекләр, каталоглар белән эшләгәндә, алфавиттан файдалана белү.

Лексикология

Сүзне яңгыраш һәм мәгънә бердәмлеге буларак аңлау. Мәгънәсе төгәллек таләп итә торган сүзләрне барлау. Сүзнең мәгънәсен тексттан яки аңлатмалы сүзлек ярдәмендә билгеләү. Сүзнең бер һәм күп мәгънәле, туры һәм күчерелмә мәгънәле булуын, синоним һәм антонимнарның сөйләмдә кулланылышын күзәтү.

Сүз төзелеше

Тамырдаш сүзләр турында төшенчә бирү. Аларны омонимнардан аеру. Сүз тамыры һәм кушымчаны билгеләү. Сүз ясагыч кушымчалар турында төшенчә бирү. Тамырдаш сүзләрнең төрле сүз ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясалуы. Сүз составын тикшерү күнегүләре үтәү.

Морфология

Сүз төркемнәре турында төшенчә бирү. Исем, аның мәгънәсе һәм сөйләмдә кулланылышы. Исемнәрнең сораулары. *Кем? Нәрсә?* сорауларына җавап биргән исемнәрне аеру. Ялгызлык һәм уртаклык исемнәрне таба белү. Исемнәрнең берлек һәм күплек сан формалары. Исемнәрнең килеш белән төрләнеше. Килеш сораулары. Исемнең тартым белән төрләнеше. Исемгә морфологик анализ ясау күнегүләре.

Сыйфат, аның мәгънәсе һәм сөйләмдә кулланылышы. Сыйфатның сораулары. Сыйфатның төрле (төс, форма, күләм, характер һ.б.) билгеләрне белдерүе. Сыйфатның исемгә бәйләнеп килүе. Сыйфат дәрәҗәләре. Сыйфатка морфологик анализ ясау.

Алмашлык. Алмашлык турында гомуми төшенчә. Зат алмашлыклары, мәгънәсе һәм сөйләмдә кулланылышы. Берлек һәм күплек сандагы I, II, III зат алмашлыклары, аларның килеш белән төрләнеше.

Фигыль, аның мәгънәсе һәм сөйләмдә кулланылышы. *Нишли? Нишләде? Нишләр?* сорауларына җавап биргән фигыльләрне аеру. Фигыльнең зат-сан белән төрләнүе. Аның төрле заман формалары (хәзерге, үткән, киләчәк заманнар). Фигыльнең барлыкта һәм юклыкта килүе. Фигыльгә морфологик анализ ясау.

Рәвеш, аның мәгънәсе, сораулары һәм сөйләмдә кулланылышы.

Бәйлекләр, аларның сөйләмдәге әһәмияте.

Кисәкчәләр (*да*, *дә*, *та*, *тә*, *гына*, *генә*, *кына*, *кенә*, *ук*, *үк*, *ич*, *бит*). Аларның дөрес язылышы.

Синтаксис

Сүз, сүзтезмә һәм җөмләләрне аеру, аларның аермалы якларын аңлау. Әйтү максаты ягыннан хикәя, сорау, боеру, тойгылы җөмләләр һәм аларны дөрес интонация белән уку, алардан соң тыныш билгеләрен кую.

Җөмлә. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләре турында төшенчә. Сүзтезмәдәге сүзләр һәм җөмлә кисәкләре арасында мәгънә бәйләнешен сораулар ярдәмендә ачыклау.

Теркәгечле (*һәм*, *ә*, *ләкин*) һәм теркәгечсез тиңдәш кисәкле җөмләләрне табу һәм мөстәкыйль төзү. Тиңдәш кисәкле җөмләләрдә санау интонациясе.

Гади һәм кушма җөмләләрне аеру.

Орфографик һәм пунктуация. Орфографик зирәклек тәрбияләү.

Дөрес язу кагыйдәләрен куллану:

- сузык аваз хәрефләрен дөрес язу кагыйдәләре;
- тартык аваз хәрефләрен дөрес язу;
- сүзне юлдан-юлга күчерү;
- җөмлә башындагы беренче сүзне һәм ялгызлык исемнәрне баш хәреф белән язу;
- калынлык (ъ) һәм нечкәлек (ь) билгеләре;
- һәмзә [’] авазын белдерү;
- җөмлә ахырында нокта, сорау һәм өндәү билгеләре;
- тиңдәш кисәкле җөмләләрдә өтер кую.

Сөйләм үстерү. Аралашу ситуациясен – аралашу кем белән, кайда, нинди максат белән башкарылуын аңлау. Үз фикереңне әйтү һәм аны дәлилләү. Әңгәмә үткәрүнең төп күнекмәләрен үзләштерү (сүз башлау, әңгәмәгә кушылу, аны дәвам итү, игътибарны җәлеп итү һ.б.). Уку, көндәлек аралашу шартларында сөйләм әдәбе нормаларын үзләштерү (сәламләү, хушлашу, гафу үтенү, рәхмәт әйтү, сорау белән мөрәҗәгать итү). Татар телен йомшаграк белүче кешеләр белән аралашканда сөйләм әдәбе үзенчәлекләре.

Аерым темага караган сөйләм текстлары (сурәтләү яки хикәяләү формасында) кулланып, телдән монологик сөйләм оештыру.

Текст. Текст билгеләре. Тексттагы җөмләләрнең мәгънә бердәмлеге. Текстка исем бирү. Тексттагы җөмләләрнең эзлеклелеге. Текст кисәкләренең (өлешләренең) эзлеклелеге (абзац).

Текст буенча комплексلы эш: аңа исем бирү, җөмлә һәм текст кисәкләренең эзлеклелеген аңлау.

Текст планы. Бирелгән текст буенча план төзү яки бирелгән план буенча үз текстыңны төзү.

Текст типлары: сурәтләү, хикәяләү формасындагы текстлар. Аларның үзенчәлекләре.

Котлау тексты һәм хат язу. Язма сөйләмнең төгәллеген, дөреслеген һәм сәнгатьлелеген саклап, аерым текстлар төзү һәм бирелгән текстларны тикшерү, төзәтү; текстта синонимнар, антонимнар куллану.

Изложение һәм сочинениенең төп төрләре белән танышу (билгеләмәләрен ятламыйча): бирелгән текстны тулысынча яки аерым файдаланып, төрле урыннарын (сүзләрен) сайлап языла торган изложение, сочинение элементлары булган изложение, хикәяләү-сурәтләү рәвешендәге сочинение.

Туган телне укытуны материаль-техник һәм мәгълүмати яктан тәэмин итү

Башлангыч сыйныфларда ана теле укытуның материаль-техник һәм мәгълүмати яктан тәэмин ителешенә түбәндәгеләр карый:

- уку бинасы һәм ул урнашкан территориянең, кабинетларның санитария һәм янгыннан саклану нормаларына туры килүе;
- укытучыларның һәм башка хезмәткәрләрнең хезмәтен саклау;
- ашханә, спортзал, бассейн һ.б.ш. урыннарда җиһазларга сакчыл караш, алардан тиешенчә файдалану, мәктәпнең эчке кагыйдәләрен үтәү;
- дәресләрдә файдалану өчен, китапханәдә тиешле күләмдә китаплар, дәреслекләр булдыру;
- компьютер классларыннан укучыларның яшь үзенчәлекләренә карап файдалану;
- телевидение һәм Интернет чараларыннан урынлы файдалану;
- укучыларның физик мөмкинлекләрен исәпкә алып, дистанцион уку формасыннан файдалану;
- башлангыч сыйныфларда татар теле дәресләрендә кулланыла торган төрле таратма һәм күрсәтмә әсбапларның санитария нормаларына туры килүләрен тәэмин итү;

сәләтле укучыларга аерым якын килеп, аларны төрле өстәмә эшләргә җәлеп итү.

Литературное чтение на родном (татарском) языке
(татар төркемнәре).

(Программа әдәби әсәрләр белән эшләү юллары, алымнары белән таныштыра, шул ук вакытта укытучыга иҗади эшләү мөмкинлеге дә калдыра).

Халык авыз иҗаты әсәрләре

Халык аваз иҗаты турында гомуми күзаллау. Авторларының булмавы, телдән сөйләм, гамәли уен характерындагы кече жанр әсәрләре. Бишек җырлары, санамыш, табышмак, тизәйткеч, эндәшләр. Әйләнмәле һәм чылбыр әкиятләре. Халык авыз иҗатының табышмак, әйләнмәле әкият кебек төрләрен гамәли үзләштерү.

Сурәтләнгән вакыйгаларга карата автор фикере (әсәр исеме, геройларга характеристика, автор бәяләмәсе).

Хайваннар турында әкиятләр. Әкиятләр турында гомуми күзаллау. Татар халкының хайваннар турындагы әкиятләрендә төп герой, аның характеры. Россия халыклары әкиятләре. Хайваннар турында әкиятләрнең, гасырлар кичеп, хәзерге көнгә кадәр килеп җитүе: бик борынгы әкиятләр, борынгы әкиятләр, әкияти вакыйгалар.

Әкиятләрнең тәрбияви роле. Геройларның характеры, аларның акыл-фигыльләре, һәрвакыт ярдәмчел, киң күңелле булуларына игътибар итү, ишарә ясау. Күчмә сюжетлар.

Тылсымлы әкиятләр. Сюжет куелышы. Тылсымлы дөньядагы предметлар, әкияти төсләр, тылсымлы булышчылар. Борынгы заманнарда дөньяны танып белү (төрле көчләр, кешенең хайванга, үләнгә, табигать күренешләренә әверелүе). Тылсымлы әкиятләрнең төзелеш үзенчәлеге (вакыйгаларның чылбыр рәвешендә үрелеп баруы, кабатлаулар). Тылсымлы әкият геройлары. Тылсым дөньясы, булышчылар, тылсымлы предметлар, тылсымлы саннар (3, 7, 13, 40). Әкият геройларының тылсым дөньясына сәяхәт итүе, сынаулар аша үтүе, явыз көчләрне җиңүе, гаделлекнең тантана итүе. Дөнья халыклары әкиятләре.

Тормыш-көнкүреш әкиятләре. Тормыш-көнкүреш әкиятләренең килеп чыгышы. Тылсымлы әкиятләрдән аермалы яклары. Әкиятләрдә проблемалар, үгет-нәсыйхәт бирү, юмор хисе.

Автор әкиятләре. Автор һәм халык әкиятләрендә сюжет-композиция охшашлыгы; яңа мәгънәви төсмерләр бирү. Татар, рус, дөнья классикасында халык әкиятләре һәм автор әкиятләрендә охшашлык: сихри көчләрне җиңү юллары (халык әкиятләрендә), ярату хисенең көче (автор әсәрләрендә).

Риваять, бәет, мифлар турында гомуми күзаллау булдыру. Риваять, бәет, мифларда кешеләр тормышының чагылышы, табигый көчләрнең кешеләргә ярдәмгә килүе. Кешелек дөньясы һәм тылсымлы дөнья арасындагы бәйләнеш.

Мәкальләр. Мәкальләр – халыкның тормыш тәҗрибәсеннән тупланган акыллы сүзләр. Мәкальләрне төрле ситуацияләрдә урынлы куллана белергә күнектерү. Төрле халыкларның мәкальләре, аларның охшашлыгы. Әкият, мәсәл, хикәяләрнең, иллюстрацияләрнең эчтәлегенә туры килә торган мәкальләрне дөрес сайлау.

Автор әсәрләре

Тылсымлы шигъри әкиятләр (Г. Тукай. «Су анасы», «Шүрәле» һ.б.). Аларда халык әкиятләре белән сюжет бәйләнеше, композиция үзенчәлеге. Автор әсәрләрендә һәм халык әкиятләрендәге сюжет кулланылышы (капма-каршы ике дөнья, булышчылыр, тылсымлы төсләр). Автор әкиятләрендә, нәкъ халык әкиятләрендәгечә, вакыйгаларның кабатлануы, чылбыр рәвешендә төзелүе, аерым сүзләрнең ритмик кабатланып килүе. Автор теленең кабатланмас матурлыгы.

Мәсәлләр

Мәсәлләрнең ике өлештән – сюжеттан һәм моральдән (үгет-нәсыйхәт, әдәп-әхлак кагыйдәләре) торуын аңлату. Мәсәлләрнең хайваннар турында әкиятләрдән килеп чыгышы

һәм гасырлар дәвамында үсеше. Мәсәл моралендә мәкальләр куллануның тәрбияви роле. Татар язучыларының мәсәлләре белән танышу.

Әдәби жанрлар

Жанрлар турында гомуми күзаллау булдыру; хикәя, шигырь.

Хикәя. Хикәянең исеме. Ике образны чагыштырып сөйли белү. Әсәр геройларына карата үз фикереңне белдерү. Жанр үзенчәлеге: сурәтләнгән вакыйгаларның тормышчанлыгы, әхлак кануннарына туры килүе, уйлап табучанлык. Әсәр исеменең төп мәгънә һәм эчтәлек белән туры килүе. Хикәя геройлары, аларның портретлары, характеры, сөйләм һәм вакыйгалар аша чагылышы. Хикәядә авторның үз геройларына мөнәсәбәте. Хикәя герое. Характер һәм тойгылар үзенчәлеге. Геройларның характерына чагыштырма анализ. Авторның геройга, вакыйгаларга, күренешләргә мөнәсәбәтен сиземли алу, үз фикереңне әйтә белү. Хикәяләрдә автор билгеләмәсе: герой портреты, катнашучы геройларга характеристика, пейзаж һәм интерьер сурәтләнеше, геройны чолгап алган тирәлек. Әкият һәм хикәя жанрының аерымлыклары (бары тик күзәтелә генә): әкияттә кискен бирелә, ә хикәяләрдә композициянең уйланылмаган, алдан күрелмәгән борылыш алуы. Жанрларның максаты төрле булуга игътибар итү: әкиятләрдә укучы-тыңлаучыга табигатьнең югары көчләре тәэсире, геройларның халәте бирелсә, хикәяләрдә теге яки бу вакыйгада геройларның характерын ачу күзәтелү. Хикәя жанрының үзенчәлекле якларын күзәтү: а) хикәяләрдә вакыйгалар агышы (әсәр героеның характерын ачыклау өчен кызыклы хәлләр); ә) герой характерының катлаулылыгы; б) вакыйга һәм хәлләрнең киеренкелеге; в) әсәрнең сәнгатьле теле. Әсәрдә берничә сюжет сызыгы белән вакыйгалар бирелеше, геройларның кичерешләре, җиңүләре.

Шигырь. Дөньяны шагыйрьләр күзлегеннән чыгып танып белү: шагыйрьнең матурлыкны тоя белергә өйрәтүе. Рифма белән танышу: аны сиземли, таба, куллана белергә күнектерү. Кеше һәм табигать бергәлеге. Әйләнә-тирә дөнья матурлыгының шагыйрь өчен илһам чишмәсе булуына инандыру. Шигырьдә чагыштыру, сынландыру, эпитет. Автор әсәрләрендә һәм халык авыз иҗатында охшашлык. Чагыштыру, контраст, җанландыру кебек гади әдәби алымнарны таба белү. Җанлы сөйләмнең мөһим чараларын үзләштерү күнегүләре: темп, тавыш көче, тон, сөйләм мелодикасы (тавышны күтәрү, түбәнәйтү).

Лирик геройның («Катнашучы герой», «Автор») эчке дөньясын шигъри формада ачып бирү юллары: әйләнә-тирә табигатьне сурәтләү, хис һәм тойгылар чагылышы. Әсәр геройларының сөйләм үзенчәлекләрен билгеләү, аларның эш-гамәлләрен, тирә-юньгә, дөньяга карашларын чагыштырып карау, үзеңнең һәм авторның геройга мөнәсәбәтен ачыклау. Тексттагы сүзләренең мәгънә төсмерләрен аера белү һәм аларны сөйләмдә куллану, сурәтләү чараларын (чагыштыру, эпитет, метафора, фразеологик берәмлекләр, каршы кую, кабатлаулар) тану һәм аңлау. Төрле ел фасылларын чагыштырып, дөньяның күп төсле, формаларның күп төрле булуын аңларга ярдәм итү, матурлыкка тиешле хисләр белән җавап бирергә, оригиналь һәм стандарт булмаган фикерләргә кызыксыну уяту. Гади предметларның гадәти булмаган якларын ачу.

Геройның эчке дөньясын аның әйләнә-тирә дөньяны танып белүе аша күрсәтү. Шагыйрьләр иҗат иткән дөнья белән чынбарлык арасындагы охшаш һәм аермалы якларны билгеләү. Шигырьләрне укыганда әдәби сурәтләү чараларын (чагыштыру, җанландыру, капма-каршылык, лексик һәм композицион кабатланулар) эзләп табу. Авторларның иҗат алымнары турында күзаллау булдыру. Диалогик һәм монологик сөйләмне үстерү.

Әдәби әсәрләрнең башка сәнгать әсәрләре белән бәйләнеше.

Библиографик культура

Дәреслектә җиңел генә ориентлашырга өйрәтү: эчтәлектән кирәкле әсәрне тиз генә эзләп таба белү. Кече яшьтәге мәктәп баласының дәрестән тыш эшчәнлеген оештыру: өй, мәктәп китапханәләреннән файдалану. Фән буенча сүзлек, белешмә әдәбият, вакытлы матбугат белән эшләү. Балалар китабы белән эшләү. Китапның төп элементларын аеру: китап тышлыгы, китап төпсәсе, битләре. Китапны саклап тоту күнекмәләре булдыру.

Тематик һәм монографик җыентыклар турында күзаллау булдыру. Төрле тематик жыентыклар төзү күнекмәләре бирү. «Сайланма әсәрләр» төшенчәсе бирү. Теге яки бу язучы, шагыйрь иҗатын өйрәнгәннән соң, аның әсәрләреннән нәни жыентыклар төзү. Китапханәләрдән файдалана белү осталыгын үстерү, тәкъдим ителгән исемлек буенча китаплар сайлый белергә өйрәтү.

Әдәби китапларда җиңел ориентлашу. Китап ахырында бирелгән эчтәлек белән эшләү. Китап элементлары: титул бите, аннотация, китапның рәссам-бизәүчеләре һ.б. турында өйрәнүне дәвам итү. Аерым әсәр яисә китапка аннотация яза белергә күнектерү. Сайланма әсәрләр турында белешмә бирү. Мәгънәсе аңлашылмаган яисә авыр язылышлы сүзләрне сүзлекләрдән табарга өйрәтү. Язучы, шагыйрьләр турында чыгышлар ясау. Китапханәдә ориентлашу.

Аңлап һәм сәнгатьле уку күнекмәләрен үстерү. Телдән һәм язма сөйләм күнегүләре. Аралашу культурасын ныгыту. Темага карата, әсәр буенча үз фикерләреңне төгәл әйтә белү.

Уку , сөйләү, тыңлау күнекмәләре формалаштыру

Укучыларны тиз һәм йөгерек укырга гадәтләндерү. Укыганда орфоэпия нормаларын төгәл саклау, дөрес тавыш төсмерләре (тавыш көче, темпы) белән укырга өйрәтү. Аңлап һәм сәнгатьле уку күнекмәләре булдыру. Укуга карата таләпләрне төгәл үтәү: кычкырып укуның дөреслеге, сәнгатьлелеге, укуның тизлеге.

Юмористик һәм җитди характердагы әсәрләрне кычкырып, яттан укыганда эмоциональ характерын чагылдыру. Тавыш төсмерләре – интонация, тон, тавыш көче, темп, пауза, логик басым, сүзсез мимика, хәрәкәтләрне бирү күнекмәләре.

Текстларны анализлаганда сәнгатьлелек чараларын табарга күнектерү. Сурәтләү чаралары турында беренчел күзаллау булдыру, кабатлауларның мәгънәсенә төшенү, тавышның сәнгатьлелеген ачыклау: рифма, ритм тою күнекмәләре.

Сәнгатьле уку күнекмәләре формалаштыру (интонация, тон, темп саклап кычкырып уку). Автор бирергә теләгән картинаны күзаллау. Эчтән укый белергә күнектерү. Чылбыр рәвешендә укыганда үз урыныңны белеп, чират буенча уку. Укылган әсәргә анализ ясау күнекмәләре.

Уку һәм сөйләм үстерү буенча тәкъдим ителә торган темалар

1. Табигать һәм без (ел фасылларына карата шигъри һәм чәчмә әсәрләр).
2. Бәхетле балачак.
3. Әдәп-әхлак кагыйдәләре.
4. Халык авыз иҗаты (әкиятләр, табышмак, такмаклар, санамышлар, мәзәкләр).
5. Әкиятләр (төрле милләт халыклары әкиятләре, язучылар иҗат иткән әкиятләр).
6. Туган ил, туган җир.
7. Безнең дусларыбыз.
8. Гаиләдә туганлык хисләре.
9. Ел фасыллары бизәкләре.
10. Туган якның серле табигате.
11. Без – әкият дуслары.
12. Шигърият дәфтәре.
13. Балачак мизгелләре.

Укытуны материаль-техник һәм мәгълүмати яктан тәмин итү

«Әдәби уку» предметын өйрәткәндә, балаларның матур әдәбият һәм халык авыз иҗаты белән кызыксынуларын, иҗади сәләтләрен, мөстәкыйль фикерләү, фикерләрен дәлилли алу осталыгын үстерү һәм предметны тирәнтен өйрәтү максатыннан, түбәндәге материаль-техник чаралардан файдалану мөмкинлеге күздә тотыла:

- халык авыз иҗаты үрнәкләре;
- тарихи чыганаклар;
- сынлы сәнгать әсәрләре;
- тема буенча музыкаль әсәрләр;

- күрсәтмә әсбаплар;
- мультимедиа укыту программалары;
- электрон дәреслекләр;
- Интернет материаллары;
- электрон китапханә;
- компьютер программалары;
- укучыларның белемнәрен тикшерү программалары;
- сүзлекләр;
- белешмә материаллар;
- татарча сайтлар;
- балалар өчен чыгарылган газета һәм журналлар;
- яңа әдәби китаплар;
- аудио һәм видеоәсбаплар;
- интерактив тикшерү программалары;
- лингафон кабинеты.

Родной (татарский) язык и литературное чтение на родном (татарском) языке (рус төркемнәре).

(Программа әдәби әсәрләр белән эшләү юллары, алымнары белән таныштыра, шул ук вакытта укытучыга иҗади эшләү мөмкинлеге дә калдыра).

1 нче сыйныф

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре буенча күнекмәләр

Сөйләү

– сөйләм әдәбе үрнәкләрен кулланып, гади диалогларда катнашу;
– предметны, персонажны яки рәсемне тасвирлау;
– үзе, гаиләсе, дусты, шәһәре (авылы), бәйрәмнәр, ял һәм спорт турында сөйләү;
– текстны укып яки тыңлап, эчтәлеге буенча сорауларга җавап бирү.

Тыңлап аңлау

– аралашу барышында укытучының һәм сыйныфташларның сөйләмен ишетеп аңлау, вербаль яки вербаль булмаган рәвештә җавап кайтару;
– аудиоязмадагы кечкенә хәбәрләмәнең төп эчтәлеген әйтеп бирү.

Уку

– татар сүзенең график образын аның авазлы образы белән чагыштыру;
– укуның орфоэпик һәм интонацион нормаларын үзләштерү;
– өйрәнелгән тел материалына нигезләнгән кечкенә күләмле текстны сәнгатьле итеп һәм әйтелеш нормаларын саклап уку;
– өйрәнелгән тел материалына нигезләнгән кечкенә күләмле текстларны эчтән уку, кирәкле мәгълүматны табу һәм аңа бәйле гади нәтиҗәләр ясау.

Язу

– татар алфавитындагы барлык хәрефләрне каллиграфик дөрес язу;
– сүзләрне, сүзтезмәләрне, гади җөмләләрне күчереп язу;
– үрнәк буенча котлау язу;
– өйрәнелгән тема буенча сорауларга язмача җавап бирү.

Тел чаралары һәм аларны куллану күнекмәләре

Сөйләмнең фонетик ягы

– авазларны ишетеп аера һәм дөрес әйтә белү;
– сүзләрдә басымны дөрес кую;
– җөмләләрне дөрес әйтү;
– татар алфавитын яттан әйтү;
– сүзләрне яки җөмләләрне үзгәртмичә күчереп язу;

– актив үзләштерелгән сүзләрне дөрес әйтү һәм язу.

Сөйләмнең лексик ягы

– аралашу барышында, коммуникатив максаттан чыгып, актив лексикадан файдалану;

– өйрәнелгән аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне һәм сүзтезмәләрне таный белү.

Сөйләмнең грамматик ягы

– өйрәнелгән грамматик формаларны сөйләмдә дөрес куллану һәм тексттан табып әйтү;

– өйрәнелгән җөмлә калыпларын сөйләмдә куллану.

Социаль-мәдәни күнекмәләр

Аралашу кагыйдәләре һәм гыйбарәләрен, иң гади җөмлә калыпларын балалар фольклоры үрнәкләрен (санамышлар, тизәйткечләр, табышмаклар, мәкальләр, җырлар) гамәли үзләштерү.

Махсус күнекмәләр

Ике телле сүзлекләрдән, белешмә материаллардан файдалану, мультимедиа әсбапларыннан файдалану; сүзлекчә (сүзлек дәфтәре) алып бару.

Сөйләмнең предмет эчтәлеге

Телдән һәм язма сөйләмнең эчтәлеге белем һәм тәрбия бирү максатларыннан, шулай ук укучыларының яшь үзенчәлекләре һәм мәнфәгатьләреннән чыгып билгеләнә.

Исәнме, мәктәп!
Гаилә һәм мин
Сәламәт бул!
Шәһәрдә
Уенчыклар кибетендә
Киемнәр кибетендә
Ашамлыклар кибетенд
Ел фасыллары
Яңа ел бәйрәме
Без кунакка барабыз
Без уйныйбыз, җырлыйбыз
Йорт хайваннары һәм кошлары
Кыргый хайваннар һәм кошлар
Әниләр бәйрәме
Бакчада
Без спорт яратабыз
Җәйге ял

Тел материалы

Фонетика. Татар алфавиты. Аваз-хәреф бәйләнешләре. Транскрипция билгеләре. Татар телендәге үзенчәлекле авазлар. Үзенчәлекле сузык һәм тартык авазлы сүзләр. Калын һәм нечкә әйтелешле сүзләр. *Я, ю, е* хәрефләре белдергән авазлар. Сүз басымы. Хикәя һәм сорау җөмләләр.

Уку һәм язу кагыйдәләре. Сүзне юлдан-юлга күчерү. Җөмләне баш хәрефтән яза башлау. Ялгызлык исемнәрне баш хәрефтән язу. Җөмлә ахырында тыныш билгеләре (нокта, сорау билгесе).

Лексика. Аралашу темаларына караган актив лексика. Сөйләм әдәбе берәмлекләре. Алынма сүзләр (мәсәлән, *парта, пенал*).

Грамматика. Кем? Нәрсә? сорауларына җавап бирә торган сүзләр. Исемнәрнең сан һәм килеш белән төрләнеше. Исемнәргә сан, килеш кушымчаларның ялгану тәртибе. *-ныкы/-неке* кушымчалы исемнәр. Ялгызлык исемнәр (кеше исемнәре, шәһәр исемнәре). Лексик темаларга караган сыйфатлар. *Сыйфат + исем (күплек сан)* төзелмәсе. Зат, сорау, тартым алмашлыклары. Микъдар саннары (30 гә кадәр). *Сан + исем* төзелмәсе. Тәртип саннары (30 гә кадәр). Хәзерге

заман хикәя фигыльнең барлыкта зат-сан белән төрләнеше. Вакыт рәвешләре (*бүген, иртәгә, кичә, иртән, кичен).* Бәйлекләрнең исемнәр белән кулланылышы (*бәйрәм белән, шәһәр турында).* Кисәкчәләр (*-мы/-ме, түгел).*

Җөмләнең төп коммуникатив төрләре: хикәя, сорау җөмләләр. Татар җөмләсендә сүз тәртибе үзенчәлекләре. Җөмлә калыплары.

Лексик минимум

Исәнме, мәктәп!

Исәнмесез, исәнме, сәлам, дәфтәр, китап, бу, кем, нәрсә, әйе, юк, түгел, мин, син, ул, рәхмәт, сау бул, сау булыгыз, утыр, утырыгыз

Гаилә

Гаилә, кеше, әти, әни, абый, апа, эне, сеңел, бала, әби, бабай, малай, кыз, нинди, сан, ничә, укучы, укытучы, тату, яшь, кеше, гафу итегез

Сәламәт бул!

Баш, колак, чәч, авыз, борын, күз, тел, теш, кул, бармак, сул, уң, аяк, сәламәт булырга, төс, кызыл, сары, яшел, зәңгәр, ак, кара, соры, коңгырт, алма, зур, кечкенә, кирәргә, чыгарга, ярый

Шәһәрдә

Шәһәр, урам, йорт, кибет, мәйдан, кунакханә, киң, тар, озын, кыска, биек, тәбәнәк, матур

Уенчыклар кибетендә

Уенчык, йомшак, күп, бик, курчак, туп, шакмак, аю, төлке, куян, сатучы, алырга, карарга, сөйләргә, уйнарга, укырга

Киемнәр кибетендә

Кием, күлмәк, чалбар, итәк, тун, бүрек, күн итек, бияләй, шәл, алырга, сатарга, базар, без, сез, алар, барырга, кирәк (түгел), рәхим итегез

Ашамлыклар кибетендә

Икмәк, күмәч, сөт, чәй, конфет, май, шикәр, туңдырма, ашарга, эчәргә

Ел фасыллары

Ел фасылы, кыш, яз, җәй, көз, җылы, салкын, аяз, кар ява, болытлы, кояш, җил исә, яңгыр ява, яратырга, яхшы, әйбәт, бик яхшы, шәп, хәерле иртә (көн, кич)

Яңа ел бәйрәме

Бәйрәм, күңелле, Яңа ел, бүләк, бирергә, котларга, Кыш бабай, Кар кызы, чыршы, теләргә, бәхет, шатлык, бизәргә, белән, кайтырга

Без кунакка барабыз

Кунак, чынаяк, пычак, кашык, балкалак, чәнечке, тәлинкә, бал, чәкчәк, гөбәдия, өчпочмак, кыстыбый, пәрәмәч, коймак, тәмле

Без уйныйбыз, җырлыйбыз

Уйнарга, җырларга, җыр, җырчы, биергә, бию, биюче, шигырь, гармун, курай, ничәнче, бүген, иртәгә, кичә, иртән, кичен, көндез, турында

Йорт хайваннары һәм кошлары

Хайван, сыер, бозау, ат, колын, сарык, кәҗә, эт, песи, кош, әтәч, тавык, каз, үрдәк, күркә, чеби, кычкырырга, мияуларга, өрергә

Кыргый хайваннар һәм кошлар

Урман, кыргый, бүре, куян, керпе, тиен, фил, арыслан, усал, куркак, хәйләкәр, чыпчык, күгәрчен, карга, тукран, очарга. кызыксынырга

Әниләр бәйрәме

Булышырга, савыт-саба, үтүкләргә, юарга, сөртергә, идән, тузан, пешерергә, чәчәк

Бакчада

Бакча, кыяр, кишер, суган, бәрәңге, кәбестә, яшелчә, җиләк, җимеш, агач, үсәргә, җыярга, чүп утарга, җир казырга, утыртырга, су сибәргә, чүп үләне, эшләргә, ял итәргә

Без спорт яратабыз

Чана, чаңгы, җиңүче, җиңәргә, сикерергә, йөгерергә, катнашырга, шуарга, кышкы, җәйге, көрәш, көчле

Җәйге ял
Су коенырга, кызынырга, балык тотарга, күл, елга, рәхәт, саф һава, йөрергә, җәяү, табигать, диңгез

2 нче сыйныф

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре буенча күнекмәләр

Сөйләү

– сөйләм этикеты үрнәкләрен кулланып, үрнәк буенча диалоглар төзү;
– предметны, персонажны яки рәсемне тасвирлау;
– йорт (фатир), көндәлек режим, кунакка бару, туган ягыбыз - Татарстан, аның башкаласы, ял итү турында сөйләү;
– укылган (тыңланган) текстның эчтәлеген кыскача сөйләү;
- лексик тема буенча сөйләшү үткәрү (һәр укучының репликалар саны 4 тән ким булмаска тиеш);
- лексик тема яки сюжетлы рәсемнәр буенча хикәя төзеп сөйләү (җөмләләр саны 5 тән ким булмаска тиеш);

Тыңлап аңлау

– 0,5 минутлык текстны тыңлап аңлау һәм, төп эчтәлегенә төшенеп, укытучының сорауларына җавап бирү;
- диалогны тыңлау, анда сүз нәрсә турында баруын әйтү;
- текстны тыңлау һәм бирелгән җөмләләр арасында эчтәлегенә туры килгәннәрен билгеләү.

Уку

– текстларны сәнгатьле итеп уку һәм укыганның эчтәлегенә тулысынча төшенү;
- тексттагы яңа сүзләрнең мәгънәләрен контексттан чыгып аңлау яки сүзлектән табу;
-текстны эчтән укып, кирәкле мәгълүматны табу һәм аңа бәйле гади нәтиҗәләр ясау;
- шигырьләрне яттан сөйләү.

Язу

- хәрефләрне һәм сүзләрне дөрес язу;
- аерым җөмләләрне, кечкенә текстларны үзгәрешсез күчереп язу;
- әйтелеше белән язылышы арасында аерма булмаган сүзләрне дөрес язу;
- бирелгән үрнәк буенча котлау язу;
– өйрәнелгән тема буенча сорауларга язмача җавап бирү;
– сөйләм бурычын аңлап, үз фикереңне кыскача язмача белдерү.

Тел чаралары һәм аларны куллану күнекмәләре

Сөйләмнең фонетик ягы

– үзенчәлекле авазларны ишетеп аера һәм дөрес әйтә белү;
– калын һәм нечкә әйтелешле сүзләрне аера белү;
– сүзләрдә басымны дөрес кую;
– әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен аеру;
– ритм һәм интонация үзенчәлекләрен исәпкә алып, җөмләләрне дөрес әйтү;
– текстны үзгәртмичә күчереп язу;
– актив үзләштерелгән сүзләрне дөрес әйтү һәм язу;
– татар теленең үзенчәлекле авазларын транскрипция билгеләре белән күрсәтү.

Сөйләмнең лексик ягы

– аралашу барышында, коммуникатив максаттан чыгып, актив лексикадан файдалану;
– аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне һәм сөйләм гыйбарәләрен куллана белү.

Сөйләмнең грамматик ягы

– өйрәнелгән грамматик формаларны сөйләмдә дөрес куллану һәм тексттан табып әйтү;

– җөмләнең төп коммуникатив төрләрен сөйләмдә куллану.

Социаль-мәдәни күнекмәләр

Татарстан Республикасының шәһәрләре һәм елгалары, башкаласының истәлекле урыннары, татар халкының күренекле шәхесләре, татар халкының милли бәйрәмнәре һәм гореф-гадәтләре турында мәгълүматлы булу.

Махсус күнекмәләр

Ике телле сүзлекләрдән, таблицалардагы белешмә материалдан, мультимедиа әсбапларыннан файдалану; сүзлекчә (сүзлек дәфтәре) алып бару.

Сөйләмнең предмет эчтәлеге

Телдән һәм язма сөйләмнең эчтәлеге белем һәм тәрбия бирү максатларыннан, шулай ук укучыларының яшь үзенчәлекләре һәм мәнфәгатьләреннән чыгып билгеләнә.

Яңа уку елы белән!
Йортыбыз. Фатирыбыз
Көндәлек режим .
Ашамлыклар кибетендә
Әбиләрдә кунакта
Табигатьтәге үзгәрешләр
Татарстан - туган ягым
Казан – Татарстанның башкаласы
Сәламәтлек – иң зур байлык
Без хезмәт яратабыз
Үсемлекләр белән танышабыз
Хайваннарга һәм кошларга булышабыз
Без бәйрәмгә барабыз
Күңелле ял итәбез

Тел материалы

Фонетика. Аваз-хәреф мөнәсәбәтләре. Транскрипция билгеләре. Татар телендәге барлык авазларны ишетеп тану. Калын һәм нечкә әйтелешле сүзләр. Сингармонизм законы. Сингармонизм законына буйсынмаган сүзләр (*пенал, китап, миңа, сиңа)*. Үзенчәлекле тартык авазлы ([къ], [гъ], [w], [ж], [ң], [һ], [ч]) сүзләр. Ике тартык янәшә килгән сүзләр (*кайтты, китте). Я, ю, е* хәрефләре булган сүзләр**:** *ярата* [йарата], *яши* [йәши], *юл* [йул], *ел* [йыл]. Кыска һәм озын сузыклар. Яңгырау тартыкларның иҗек яки сүз ахырында саңгыраулашуы. Нечкәлек яки калынлык билгесе булган гади сүзләрнең
(сәгать, шигырь), кушма сүзләрнең *(көньяк, кулъяулык)*
әйтелеше. Басым соңгы иҗеккә төшмәгән сүзләр (*сорау алмашлыклары, -мы/-ме кисәкчәле сүзләр, алынма сүзләр).* Хикәя, боеру, тойгылы җөмләләрнең ритмик-интонацион үзенчәлекләре. Санау интонациясе. Сөйләм әдәбе үрнәкләрендә интонация.

Уку һәм язу кагыйдәләре. Сүзне юлдан-юлга күчерү. Җөмләне баш хәрефтән яза башлау. Ялгызлык исемнәрне баш хәрефтән язу. Җөмлә ахырында тыныш билгеләре (нокта, сорау һәм өндәү билгеләре).

Лексика. Аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне рецептив һәм продуктив рәвештә үзләштерү. Гади тотрыклы гыйбарәләр; сөйләм әдәбе берәмлекләре. Алынма сүзләр (мәсәлән, *компьютер, фильм*). Сүз ясалышы турында беренчел мәгълүмат бирү: парлы (*савыт-саба*), кушма (*ташбака*) һәм тезмә (*салават күпере*) сүзләр. Сүз ясагыч кушымчалар *–лы/-ле (бәхет – бәхетле).*

Грамматика. Исемнәрнең сан һәм килеш белән төрләнеше. Исемнәрнең тартым белән төрләнеше. *Иялек килешендәге исем + тартымлы исем (укучының дәфтәре)* төзелмәсе. Ялгызлык исемнәр. Лексик темаларга караган сыйфатлар. Зат, сорау, күрсәтү (*бу, менә*) алмашлыклары. Зат алмашлыкларының килеш белән төрләнеше. Микъдар саннары (100 гә кадәр), тәртип саннары (100 гә кадәр). Хәзерге заман, билгеле үткән заман хикәя фигыльләрнең барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләнеше. *Кирәк (түгел), мөмкин (түгел), ярый, ярамый*

сүзләрен фигыльнең инфинитив формасы белән кулланылышы. Урын рәвешләре (*анда, монда).* Бәйлекләрнең исемнәр һәм алмашлыклар белән кулланылышы (*белән, турында, өчен, саен, кебек, кадәр, соң).* Кисәкчәләр (*әле, бик). Һәм, ә* теркәгечләре.

Җөмләнең төп коммуникатив төрләре: хикәя, сорау, боеру җөмләләр. Раслау һәм инкарь җөмләләр. Татар җөмләсендә сүз тәртибе. Җөмлә калыплары.

Лексик минимум

Яңа уку елы белән!

Белем, белергә, өйрәнергә, тыңларга, аңларга, кабатларга, сорау, сорау бирергә, җавап, җавап бирергә, тәрҗемә итәргә, мисал, күнегү, билге алырга, бишле, дүртле, өчле, икеле, аваз, хәреф, сүз, җөмлә, өтер, нокта, тәнәфес, ярый (ярамый)

Йортыбыз, фатирыбыз

Бүлмә, алгы бүлмә, аш бүлмәсе, кунак бүлмәсе, аш бүлмәсе, йокы бүлмәсе, юыну бүлмәсе, ишек, ачкыч, тәрәзә, тәрәзә төбе, гөл, сәгать, идән, түшәм, җиһаз, өстәл, журнал өстәле, язу өстәле, урындык, кәнәфи, элгеч, карават, киштә, суыткыч, кием шкафы, савыт-саба шкафы, келәм, якты, чиста

Көндәлек режим

Дүшәмбе, сишәмбе, чәршәмбе, пәнҗешәмбе, җомга, шимбә, якшәмбе, башта, аннары, тагын, торырга, йокларга ятарга, юынырга, сөртенергә, киенергә, дәрес әзерләргә, сөлге

Ашамлыклар кибетендә

Ашамлык, балык, каймак, эремчек, он, ит, тоз, шикәр комы, прәннек, тартма, акча, сум, тиен (копейка), сайларга, түләргә, үлчәргә

Әбиләрдә кунакта

Кунак, чакырырга, күчтәнәч, табын, ашъяулык, кулъялык, токмачлы аш, шулпа, ботка, сыйларга, салырга, бәхетле, шатлыклы, тәрбияле, рәхмәт әйтергә, әле, бик

Табигать

Табигать, кышын, язын, көзен, җәен, боз каплый, тамчы тама, кар эри, гөрләвек ага, яшен яшьни, күк күкри, салават күпере чыга, көн кыскара, төн озыная, соң (после), пычрак, бераз

Татарстан — туган җирем

Җир, туган, халык, Алабуга, Чистай, Яр Чаллы, Түбән Кама, Әлмәт, Бөгелмә, Нократ, Идел, Казансу, Агыйдел, урнашкан, елга ага, аша (аркылы), өчен, кадәр, буенда, чишмә, дала, төзергә, төзелеш, мәчет, чиркәү, тимер юл, бай

Казан — Татарстанның башкаласы

Башкала, бина, манара, үзәк, ашханә, даруханә, истәлекле урын, сарай (дворец), тукталыш, иске, яңа, ерак, якын, туктарга, анда, монда, таныш, тапкыр (раз), алда, артта

Сәламәтлек — зур байлык

Сәламәт, сәламәтлек, авырый, авырта, йөткерә, йөрәк, эч, табиб(ә), хастаханә, дәваларга, ятарга, шөгыльләнергә, ишетергә, күрергә, сирәк, еш, ярый, ярамый

Без хезмәт яратабыз

Тырыш, ялкау, ярдәмчел, хезмәт, ташырга, ташларга, чүп, чиләк, чүпрәк, ябарга, ачарга, чыгарга, керергә, яме, һәрвакыт, кайвакыт, үзе

Үсемлекләр белән танышабыз

Үсемлек, үлән, ботак, яфрак, имән, каен, нарат, алмагач, шомырт, миләш, балан, карлыган, кура җиләге, җир җиләге, чия

Хайваннарга һәм кошларга булышабыз

Җим, җимлек, ясарга, файда китерә, зыян китерә, өн, оя, күсе, тычкан, көньяк, төньяк, кышларга, тышта, ашатырга

Без бәйрәмгә барабыз

Тамаша, тамашачы, сәхнә, чыгыш, баянчы, кул чабарга, яраткан, Җиңү бәйрәме, Яз һәм Хезмәт бәйрәме, Сабантуй, көрәш, ат чабышы, аркан тартышу, шома баганага менү, чүлмәк вату, капчык белән сугышу

Күңелле ял итәбез

Ял итәргә, ямьле, күтәргә, каршыларга, сагынырга, озатырга, үткәрергә, йөзәргә, әбәкле уйнарга, качышлы уйнарга, таган атынырга, ком, кәрзин, тулы, буш, күбәләк оча, кошлар сайрый

3 нче сыйныф

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре буенча күнекмәләр

Сөйләү

– сорау яки җавап репликаларын өстәп, диалог төзү;
- укылган яки тыңланган текстның төп эчтәлеге буенча сораулар кую һәм җавап бирү;
- лексик тема буенча сөйләшү үткәрү (һәр укучының репликалар саны 5 тән ким булмаска тиеш);
- сөйләм ситуациясе яки рәсем буенча хикәя төзеп сөйләү (җөмләләр саны 6 дан ким булмаска тиеш);
- хикәянең ахырын уйлап бетерү һәм сөйләү;
- укылган яки тыңланган текстның төп эчтәлеген сөйләп бирү.

Тыңлап аңлау

– аралашу барышында сыйныфташларның сөйләмен ишетеп аңлау һәм җавап кайтару;
– укытучының күрсәтмәләрен бер әйтүдән тулысынча аңлап бару;
- 0,5 минутлык текстны тыңлап, аның төп эчтәлеген сөйләп бирү.

Уку

– төрле жанрлардагы текстларны эчтән яки кычкырып уку һәм төп эчтәлегенә төшенү;
- укылган тексттагы таныш булмаган сүзләрнең мәгънәләрен аңлау;
- татар халык авыз иҗаты үрнәкләрен (мәкальләр, санамышлар, тизәйткечләр, табышмаклар) яттан әйтү;
- шигырьләрне яттан сөйләү.

Язу

– актив үзләштерелгән сүзләрне яттан язу;
- лексик тема яки сюжетлы рәсемнәр буенча хикәя язу;
- укылган яки тыңланган текстның эчтәлеге буенча сорауларга язмача җавап бирү;
- бәйрәм белән котлау язу.

Тел чаралары һәм аларны куллану күнекмәләре

Сөйләмнең фонетик ягы

– лексик темаларга караган үзенчәлекле авазлы сүзләрне дөрес әйтә белү;
– аерым сүзләрдә, фразада басымны дөрес кую;
– әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен аеру;
– ритм һәм интонация үзенчәлекләрен исәпкә алып, җөмләләрне дөрес әйтү.
– актив үзләштерелгән сүзләрне дөрес уку һәм язу;
– текстны үзгәртмичә күчереп язу;
– татар теленең үзенчәлекле авазларын транскрипция билгеләре белән күрсәтү.

Сөйләмнең лексик ягы

– аралашу барышында, коммуникатив максаттан чыгып, актив лексикадан файдалану;
– өйрәнелгән аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне һәм сүтезмәләрне тану.

Сөйләмнең грамматик ягы

– өйрәнелгән грамматик формаларны сөйләмдә дөрес куллану һәм тексттан табып әйтү;
– җөмләнең төп коммуникатив төрләрен сөйләмдә куллану.

Социаль-мәдәни күнекмәләр

Татарстанның һәм Казанның тарихы, истәлекле урыннары, театрлары, татар халкының күренекле шәхесләре, бәйрәмнәр, милли ашлар турында мәгълүматлы булу.

Махсус күнекмәләр

Ике телле сүзлекләрдән файдалану; таблицаада бирелгән белешмә материалдан файдалану; мультимедиа әсбапларыннан файдалану; сүзлекчә (сүзлек дәфтәре) алып бару.

Сөйләмнең предмет эчтәлеге

Телдән һәм язма сөйләмнең эчтәлеге белем һәм тәрбия бирү максатларыннан, шулай ук укучыларының яшь үзенчәлекләре һәм мәнфәгатьләреннән чыгып билгеләнә.

Белем бәйрәме
Сәламәт булыгыз!
Спорт уеннары
Ашханәдә
Базарда
Без театрга барабыз
Бәйрәмнәр
Һөнәрләр
Татарстан – безнең Ватаныбыз
Әти-әниләргә булышабыз
Без сәяхәткә чыгабыз

Тел материалы

Фонетика. Лексик темаларга караган калын һәм нечкә әйтелешле сүзләр. Басым беренче иҗеккә төшкән сүзләр. Алынма сүзләрнең әйтелеше. Янәшә килгән ике тартык булган сүзләрнең әйтелеше һәм аваз үзгәрешләре *(исә**нм**есез, у**нб**ер, боры**нг**ы*). Янәшә килгән ике бертөрле тартык булган сүзләрнең әйтелеше *(а**кк**ош, э**сс**е*). [р] авазына башланган сүзләрнең әйтелеше ['рәсем], [ырам]. *Я, ю, е* хәрефләре белдергән авазлар: *яшел* [йәшел]; *яңа* [йа°ңа], *юл* [йул]; *егет* [йэгэт]; *ел* [йыл].

Лексика. Аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне рецептив һәм продуктив рәвештә үзләштерү. Гади тотрыклы гыйбарәләр; сөйләм әдәбе берәмлекләре. Татар һәм рус телләре өчен уртак сүзләр. Алынма сүзләр (мәсәлән, *театр, спектакль*). Сүз ясалышы турында мәгълүмат бирү: парлы (*көн-төн*), кушма (*көнчыгыш*) һәм тезмә (*энҗе чәчәк*) сүзләр. Сүз ясагыч кушымчалар: *-лык/-лек (дәреслек, шатлык).*

Грамматика. Сан, тартым, килеш белән төрләнгән исемнәр. Килеш белән төрләнгән зат алмашлыклары, күрсәтү, сорау алмашлыклары. Лексик темаларга караган сыйфатларның чагыштыру дәрәҗәсе. Билгесез үткән заман хикәя фигыльләрнең барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләнеше. *Алдында, артында, өстендә, астында, янында* бәйлек сүзләре. *Ләкин, чөнки* теркәгечләре. *Әле, инде* кисәкчәләре. *Кебек (шикелле), аркылы, саен, бирле* бәйлекләре.

Җөмләнең төп коммуникатив төрләре: хикәя, сорау, тойгылы, боеру җөмләләр. Татар җөмләсендә сүзләрнең урнашу тәртибе һәм үзара бәйләнеш үзенчәлекләре. Раслау һәм инкарь җөмләләр. Җөмлә калыплары.

Лексик минимум

Белем бәйрәме

Дәрес, дәреслек, сүзлек, көндәлек, бетергеч, сызгыч, уку, язу, хата, дөрес, рәсем, рәсем ясарга, буяу, җилем (клей), өй эше, бирем, эш дәфтәре, кайчы, кәгазь, төсле кәгазь, карандаш очлагыч

Сәламәт булыгыз!

Сәламәт, дару, даруханә, дәваланырга, терелергә, сызларга, тамак, салкын тияргә, чыныгырга, онытырга, таза, ябык, симез, файдалы, дару үләннәре, мәтрүшкә, гөлҗимеш, кычыткан

Спорт уеннары

Кышын, җәен, уен, кызыклы, кәшәкә, тимераяк, шугалак, тау, шаярырга, шаян, рәхәт, дуслык, оста, шахматчы, буенча, беренчелек

Ашханәдә

Аш, ашханә, иртәнге аш, көндезге аш, кичке аш, кәбестә ашы, токмач ашы, пылау, пилмән, ботка, дөге, солы, карабодай, тавык ите, алма пирогы, йомырка, кесәл, ач, тук, әдәпле

Базарда

Җиләк-җимеш, кавын, карбыз, әфлисун, чикләвек, өрек, йөзем, борыч, сарымсак, чөгендер, шалкан, кабак, чәчәк бәйләме, роза чәчәге, лалә, энҗе чәчәк, ак чәчәк

Без театрга барабыз

Тамаша, тамаша залы, тамашачы, көй, башкаручы, башкарырга, ошарга, оста, осталык, сәхнә, пәрдә ачыла, ябыла, рәхмәтле булырга

Бәйрәмнәр

Тантана, кичә (вечер), халыкара, милли, дини, Нәүрүз бәйрәме, карга боткасы, бәйрәм итәргә, табышмак, башваткыч, тизәйткеч, берничә, үткәрергә

Һөнәрләр белән танышабыз

Һөнәр, танышырга, төзүче, тегүче, балыкчы, рәссам, язучы, шагыйрь, шигырь, тәрбияче, китапханәче, пешекче, нефтьче, машина йөртүче, хат ташучы, урманчы, эшләргә, булып

Татарстан — безнең Ватаныбыз

Ватан, тарих, дәүләт, ил башлыгы, көнчыгыш, көнбатыш, көньяк, төньяк, күрше, халык, күпчелек, авыл хуҗалыгы, чикләшергә, бәйләнеш, тыгыз, чит, җитештерергә, кара алтын, горурланырга

Әти-әниләргә булышабыз

Хуҗа, хуҗабикә, хуҗалык, булышырга, кер юу машинасы, тегү машинасы, тегәргә, бәйләргә, чигәргә, пычак, чүкеч, кисәргә, кадак кагарга, такта, пычкы, балта, утын ярырга

Без сәяхәткә чыгабыз

Сәяхәт, сәяхәт итәргә, сәяхәтче, юлдаш, башка (другой), чит ил, җыенырга, саен, һәр, диңгез, тау башында, күл буенда, күл төбендә, урман буйлап, чишмә, җәяү, учак ягарга, иң, теге

4 нче сыйныф

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре буенча күнекмәләр

Сөйләү

- сөйләм әдәбе үрнәкләрен урынлы кулланып, сөйләшү үткәрү;
- укылган яки тыңланган текстның эчтәлеге буенча әңгәмә кору;
– аралашу ситуацияләренә бәйле диалог төзеп сөйләү (һәр укучының репликалар саны 6 дан ким булмаска тиеш);
- тасвирлау һәм хикәяләү элементларын кертеп, лексик тема буенча эзлекле сөйләм оештыру (җөмләләр саны 7 дән ким булмаска тиеш);
- укылган яки тыңланган текстның эчтәлеген сөйләгәндә, төрле җөмлә калыпларын куллану һәм фикерне эзлекле белдерү.

Тыңлап аңлау

– укытучы әйткәнне тыңлап аңлау;
- 0,5 минутлык текстны тыңлап, эчтәлеге буенча сөйләшүдә катнашу;
- дәрестә катнашучыларның җанлы сөйләмен тыңлап, эчтәлегенә төшенү.

Уку

– төрле жанрлардагы текстларны сәнгатьле итеп һәм аңлап уку;
- тексттагы яңа сүзләрнең мәгънәләрен контексттан чыгып аңлату;
- татар балалар язучылары әсәрләреннән алынган өзекләрне укып, эчтәлеген сөйләү;
- шигырьләрне яттан сөйләү.

Язу

- гаилә-көнкүреш һәм уку хезмәтенә бәйле темаларга яки сюжетлы рәсемнәр буенча кечкенә сочинение язу;

- тыңланган яки укылган текстның эчтәлеге буенча сорауларга язмача җавап бирү;
- аерым сүзләрне, җөмләләрне, бәйләнешле текстны үзгәрешләр кертеп язу.

Тел чаралары һәм аларны куллану күнекмәләре

Сөйләмнең фонетик ягы

– үзенчәлекле авазлы сүзләрне дөрес әйтә белү;
– аерым сүзләрдә, фразада басымны дөрес кую;
– әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен аеру;
– ритм һәм интонация үзенчәлекләрен исәпкә алып, җөмләләрне дөрес әйтү.
– җөмләләрне, текстларны үзгәрешләр кертеп язу;
– актив үзләштерелгән сүзләрне дөрес уку һәм язу;
– татар теленең үзенчәлекле авазларын транскрипция билгеләре белән күрсәтү.

Сөйләмнең лексик ягы

– аралашу барышында, коммуникатив максаттан чыгып, актив лексикадан файдалану;
– өйрәнелгән аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне һәм сүзтезмәләрне тану.

Сөйләмнең грамматик ягы

– өйрәнелгән грамматик формаларны сөйләмдә дөрес куллану һәм тексттан табып әйтү;
– җөмләнең төп коммуникатив төрләрен сөйләмдә куллану.

Социаль-мәдәни күнекмәләр

Татарстан Республикасының дәүләт символлары, тарихи урыннары, музейлары, табигый байлыклары, татар халкының күренекле шәхесләре турында мәгълүматлы булу.

Махсус күнекмәләр

Ике телле сүзлекләрдән файдалану; таблица, схема рәвешендә бирелгән белешмә материалдан файдалану; аудио- һәм видеоәсбаплардан файдалану; сүзлекчә (сүзлек дәфтәре) алып бару.

Сөйләмнең предмет эчтәлеге

Телдән һәм язма сөйләмнең эчтәлеге белем һәм тәрбия бирү максатларыннан, шулай ук укучыларының яшь үзенчәлекләре һәм мәнфәгатьләреннән чыгып билгеләнә.

Мәктәптә (12 сәгать).
Татарстан Республикасының дәүләт символлары
Татарстанның тарихы белән танышабыз
Табигатьне саклыйбыз
Музейларга барабыз
Универмагта
Һөнәрләр
Зоопаркта
Исәнме, җәй!

Тел материалы

Фонетика. Лексик темаларга караган сүзләрнең әйтелеше. Әйтелеше белән язылышы арасында аерма булган сүзләр. Сүзләрне, аерым җөмләләрне үзгәрешләр кертеп язу. Кеше исемнәрен һәм фамилияләрен, шәһәр, авыл һәм елга исемнәрен, хайван кушаматларын баш хәрефтән язу.

Лексика. Аралашу темаларына караган лексик берәмлекләрне рецептив һәм продуктив рәвештә үзләштерү. Гади тотрыклы гыйбарәләр; сөйләм әдәбе берәмлекләре. Алынма сүзләр (мәсәлән, *гимн, герб, флаг*). Сүз ясалышы: кушма (*урынбасар*) һәм тезмә (*бака яфрагы*) сүзләр. Сүз ясагыч кушымчалар: *-чы/-че (тәрҗемәче, урманчы).*

Грамматика. Берлек һәм күплек сандагы уртаклык һәм ялгызлык исемнәр. Актив үзләштерелгән сыйфатларның төп, чагыштыру һәм артыклык дәрәҗәләре. Хикәя фигыльнең өйрәнелгән заман формалары. *Гына/генә, кына/кенә* кисәкчәләре. Күрсәтү

алмашлыклары *(бу, теге, әнә, менә). Таба, соң, кадәр* бәйлекләре. Билгеле киләчәк заман хикәя фигыльнең барлыкта һәм юклыкта зат-сан белән төрләнеше. Татар һәм рус җөмләләрендә сүз тәртибе үзенчәлекләре. Татар җөмләсендә сүзләрнең урнашу тәртибе һәм үзара бәйләнеш үзенчәлекләре.

Җөмләнең төп коммуникатив төрләре: хикәя, сорау, тойгылы, боеру җөмләләр. Раслау һәм инкарь җөмләләр. Җөмлә калыплары.

Лексик минимум

Мәктәптә

Акыллы, тапкыр, сәләтле, белемле, сабыр, уйларга, тикшерергә, санарга, кушарга, алырга (отнять), бүлергә, тапкырларга, чишәргә, мәсьәлә, чагыштырырга

Татарстанның дәүләт символлары

Дәүләт гербы, дәүләт флагы, дәүләт гимны, дәүләт теле, барлык (бөтен), тасма, намус, тынычлык, көч, халык, матурлык, канатлы, ак барс, боҗра, калкан, кашкарый, җилфердәргә, яңгырарга, хөрмәт итәргә

Татарстанның тарихы белән танышабыз

Болгар дәүләте, Казан ханлыгы, тарих, тарихи, хәтер, хәтерләргә, галим, ачыш, казаныш, үсеш алырга, Казан Кремле, Кол Шәриф мәчете, Благовещение соборы, Сөембикә манарасы, Спасс манарасы

Табигатьне саклыйбыз

Кызыл китап, сакларга, яхшыртырга, байлык, пычратырга, өзәргә, таптарга, агулы, зарарлы, саф һавалы, каршы, әллә, икән, йөрергә, шатланырга,

Музейларга барабыз

Күргәзмә, сынлы сәнгать, милли, сакланырга, корал, шәхси әйберләр, таш, мәрмәр, алтын, көмеш, сын, сынчы, гасыр, борынгы

Универмагта

Үзәк, бүлек, сатып алырга, сатарга, өй җиһазлары, бизәнү әйберләре, баш киемнәре, өс киемнәре, аяк киемнәре, алка, йөзек, муенса, беләзек, киеп карарга, килешергә (быть к лицу), игътибар, игътибарлы, ачык, ябык

Һөнәрләр

Оешма, җитәкче, эш, эшче, эшкуар, рәис, урынбасар, ярдәмче, тәрҗемәче, нефтьче, хисапчы, мактарга, ихтирам итәргә, тиеш

Зоопаркта

Дөя, фил, арыслан, юлбарыс, көнгерә, ишәк, бака, ташбака, маймыл, су үгезе, елан, ишәк, ләкләк, лачын, торна, бөркет, ябалак, тукран, аккош, акчарлак, шуышырга, читлек

Исәнме, җәй!

Озакламый, күптән (түгел), яңадан, әлбәттә, бигрәк тә, ашыгырга, күңел ачарга, аралашырга, кызыксынырга, мавыгырга, рәхәтләнеп, биредә (монда), тегендә (анда)